

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ О. В. Стрельцова

« ____ » _____ 2022 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«БАКАЛАВР»
спеціальності 293 «Міжнародне право»

**Тема: РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У
ПІДТРИМАННІ СТАБІЛЬНОСТІ В ЄВРОПІ**

Виконавець: Шовкун Павло Олександрович

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Аляб'єва Наталія Вікторівна

Нормоконтролер: викладач Головатенко Марина Юріївна

Київ, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМАННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ..	6
1.1. Міжнародна безпека: глобальний та регіональний аспекти.....	6
1.2. Види міжнародних організацій та їх діяльність з підтримання міжнародної безпеки.....	12
1.3. Генеза розвитку системи європейської безпеки.....	19
РОЗДІЛ 2. УНІВЕРСАЛЬНІ СИСТЕМИ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ В ЄВРОПІ.....	26
2.1. Сучасна концепція підтримання миру в рамках ООН.....	26
2.2. Вплив Ради безпеки ООН на дотримання стабільності у Європі.....	32
2.3. Компетенція Генеральної асамблеї ООН по врегулюванню конфліктних ситуацій.....	39
РОЗДІЛ 3. РЕГІОНАЛЬНІ СИСТЕМИ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ В ЄВРОПІ.....	46
3.1. Система колективної безпеки на базі військово-політичного блоку НАТО.....	46
3.2. ОБСЄ та її роль у забезпеченні європейської безпеки.....	52
3.3. Діяльність СНД у сфері забезпечення стабільності в Європі.....	59
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67

ВСТУП

Актуальність обраної теми дослідження. Міжнародний правопорядок, у поняття якого ми вкладаємо стан упорядкованості системи міжнародних відносин на основі норм і принципів міжнародного права, як фактична реалізація та застосування міжнародного права, має на меті захист спільних інтересів міжнародного співтовариства, насамперед загального миру та міжнародної безпеки.

Поява зброї масового знищення, а з нею і загрози знищення самого життя на Землі зажадала критичного переосмислення всього комплексу питань війни та миру[1].

Загальна зацікавленість держав у справі збереження міжнародного правопорядку сприяла створенню системи колективної безпеки, під якою розуміється система колективних заходів, що вживаються державами на універсальній чи регіональній основі з метою усунення загрози миру, запобігання чи придушення актів агресії та відновлення міжнародного миру та безпеки. Тому надзвичайно актуальним у рамках дипломної роботи буде дослідження діяльності міжнародних організацій з підтримання стабільності у Європі.

Сучасні міжнародні відносини характеризуються дедалі очевиднішим зростанням кількості міжнародних неурядових організацій, посиленням їхньої ролі у світі. Зростання кількості неурядових організацій, їх зростаючий вплив на міжнародній арені обумовлені низкою проблем, для вирішення яких уже не достатньо можливостей держав. Неухильно підвищується роль неурядових організацій, де громадяни об'єднуються для захисту своїх конституційних прав — міжнародних правозахисних НУО.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У рамках написання дипломної роботи у нагоді стали праці наступних вітчизняних та зарубіжних вчених-правників: К. Нюнліста, О. Треннерта, Ю. Румера, І. Бонда, П. Ван Хама, А. Бендіка, С. Кургіняна, А. Іванова, Д. Н. Калачова, Д.Треніна,

Т.Г.Пархаліної, А.В.Загорського, С.Пайфера, Е.Монагана, М.В.Братерського, Д.А.Данілова і багатьох інших[2]. Але окремі аспекти зазначеної проблеми і її міжнародно-правовий аналіз залишаються дещо недостатньо висвітлені в науковій літературі.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є аналіз діючих міжнародних-правових актів, що регулюють діяльність міжнародних правозахисних організацій, які забезпечують стабільність у Європі.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних **завдань:**

- розглянути історичний аспект становлення та розвитку інституту безпекової стабільності у Європі;
- визначити основні елементи категоріального апарату дослідження;
- встановити роль та місце міжнародних правозахисних організацій в системі міжнародного права;
- встановити систему універсальних та регіональних міжнародно-правових акцентів діяльності міжнародних організацій, які забезпечують стабільність Європи;
- дослідити міжнародні інституційні механізми захисту прав людини;
- встановити особливості діяльності ООН, Ради Безпеки ООН, Генеральної Асамблеї ООН, НАТО, ОБСЄ та СНД щодо їх функцій у встановленні та підтриманні миру на території Європейського континенту захисту прав людини та миротворчої діяльності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері діяльності міжнародних правозахисних організацій, які забезпечують стабільність у Європі.

Предметом дослідження є комплекс теоретико-правових уявлень щодо діяльності міжнародних правозахисних організацій, які забезпечують стабільність у Європі.

Методологічна основа роботи. Для досягнення наукових результатів були застосовані комплекс загальнонаукових, спеціально-наукових і конкретно-наукових методів. Також, в ході дослідження, були використані

такі методи, як аналіз, узагальнення, дедуктивний, індуктивний, порівняльний, системно-структурний та ін.

Відповідно до загальнонаукових підходів до проведення теоретичних досліджень методологічну основу роботи склали базові положення діалектичного методу пізнання, що дозволяють відобразити взаємозв'язок теорії та практики, форми та змісту предмета дослідження, процеси розвитку та якісних змін аналізованих соціально-правових явищ, формально-юридичний – за допомогою нього визначено точні понятійні формулювання.

У процесі дослідження застосовувалися аналіз та синтез як філософських, теоретико-правових, так і історичних, соціологічних досліджень, що відбивають розвиток системи міжнародного права.

Використані методи узагальнення та експертних оцінок застосовувались у дослідженні правової оцінки існуючим основам протидії злочинам проти людяності.

Структура роботи обумовлена її метою, завданнями та предметом дослідження. Дипломна робота складається з трьох розділів, якими охоплюються дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел (115 найменувань). Загальний обсяг дипломної роботи – 78 сторінок, у тому числі список використаних джерел – 12 сторінок.

РОЗДІЛ 1. МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМАННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

1.1. Міжнародна безпека: глобальний та регіональний аспекти

На процес розвитку в соціальній правосвідомості поглядів про способи та засоби надання міжнародної безпеки, військово-політичному та правовому змісті даного визначення, про характер зв'язку національної та міжнародної безпеки, а також на належну нормотворчу та правозастосовну роботу країн у різні епохи людської історії значний вплив чинило переосмислення понять війни та миру, у міжнародних відносинах – співвідношення правоти та сили[3].

Перша конференція світу в Гаазі 1899 року, відіграла важливу роль у питаннях війни та миру. Спочатку конференція проводилася для вирішення питань роззброєння та обмеження гонки озброєнь[4]. Проте ця конференція не досягла початкових цілей, але була хорошою спробою вирішення проблеми на основі багатосторонньої дипломатії. Із питанням міжнародної безпеки було пов'язане перше питання на цій конференції.

Першою організацією із забезпечення міжнародної безпеки була Ліга Націй, утворена у 1919 році. Створення цього об'єднання стало значним кроком до змін на сучасній арені міжнародних відносин. У країн з'явився шанс замінити військово-політичні блоки на систему колективної безпеки. У положенні Ліги Націй було прописано те, що країнам-членам заборонялося звертатися до такого засобу ведення зовнішньої політики, як війна, і позначалося звертатися до неї лише у крайньому випадку. Відповідно до статті дванадцять Статуту, члени Ліги погоджувалися, що «якщо між ними виникне конфлікт, здатний спровокувати розрив відносин, вони скористаються третейським судом або почнуть розгляд на засіданні Ради. Вони відмовляються від війни на три місяці після ухвалення третейських арбітрів або доповіді Ради»[5].

Незабаром значним розвитком Ліги Націй стало підписання 1928 року Паризької угоди про відмову від війни як форми ведення державної політики. На їхню думку, вирішення міжнародних конфліктів має бути мирним[6].

У 1933 році, з ініціативи Радянського Союзу та низки країн було підписано дві ідентичні конвенції про визначення агресії. У конвенції було визначено ключові елементи агресії, яким не може бути виправдань. На військовому суді в м. Нюрнберзі обвинувач від США посилався на дані документи, вважаючи, що вони є найбільш авторитетними джерелами міжнародного права.

Ці правила, у статуті ООН, набули наступного значення. Усі члени цієї організації утримуються від війни, оскільки війна не відповідає цілям ООН. Після війни це правило увійшло до правової норми міжнародних відносин [7].

Після створення зброї масового знищення (ядерної) світ повністю задумався про переосмислення такого акту, як війна.

У середині 1980-х СРСР виступив з ідеєю концепції всеосяжної міжнародної безпеки. Ставало зрозуміло, що у людей з'явилося нове розуміння безпеки. Сьогодні під національною безпекою слід розуміти зв'язок між національною та міжнародною безпекою з підтримкою загального світу. Сучасна наука і методи аналізу дають зрозуміти, що національну безпеку неможливо забезпечити лише потужними військовими засобами та обороною[8].

Концепція глобального розвитку стала важливим внеском у розвиток сучасної безпеки, вона була запропонована Римським клубом, а також пропозиції комісії О. Пальме, В. Брандта, Х. Брундтланд та інших, зокрема вітчизняних юристів та політиків.

У 2004 році певною групою, заснованою Генсеком ООН, яка вирішувала питання високих загроз, була представлена доповідь. У доповіді визначено шість загроз, які потребують негайної уваги. Наприклад, ЗМУ, екологічні проблеми, порушення прав людини та ін.

Підтримання та відновлення миру, запобігання війнам та військовим конфліктам, все це зводиться до завдання забезпечення міжнародної безпеки.

В історії та теорії міжнародних відносин поки що не існує певної та єдиної концепції міжнародної безпеки. Існують такі види безпеки як глобальна, регіональна, національна, екологічна та ін. Кожна має правові нормативи та історичні витоки.

Глобальна безпека – це безпека всього світу, захист від небезпек світового масштабу.

Важливими питаннями глобальної безпеки є такі, як контроль над роззброєнням та зброєю масової поразки, підтримка навколишнього середовища у її продуктивному стані, сприяння бідним країнам гуманітарною допомогою, боротьба з тероризмом та наркотрафіком, дотримання прав людини та культури цивілізацій.

Глобальні проблеми торкаються тією чи іншою мірою всього людства, нації та цивілізації. Вони можуть загрожувати всьому світу, якщо вчасно не звернути на них увагу.

У сучасному значенні, поняття «глобальні проблеми» виникло наприкінці 1960-х роках, коли низка фахівців у різних сферах виявила низку питань, які вимагають уваги не однієї держави або двох, а цілої низки країн і які, якщо не вирішити, понесуть незворотні або тяжко оборотні наслідки. Глобальні проблеми можна охарактеризувати масштабними областями прояву, крайньою небезпекою, комплексністю та взаємозв'язком[9].

Політика глобальної безпеки безпосередньо пов'язана з різними аспектами політики та суспільного життя. Глобалізація політики показує пріоритет загальнолюдських потреб та цінностей. Потреба вирішувати світові питання розширюватиме політику, яка орієнтується на людські потреби. Однак розширення політики, орієнтованої на людські потреби, часто можна сплутати з егоїстичними інтересами політиків. Політика глобальної безпеки може бути спрямована на різні сфери життя і може виявлятися на різних часових та просторових рівнях.

У глобальному сенсі політика безпеки – це політика зменшення глобального ризику. У гносеологічному плані - політична глобалістика покликана розкрити свій потенціал у разі небезпек світового масштабу.

Для цієї політики важливо зрозуміти витoki проблем та пошук рішень, які запам'ятаються історією людства.

Поняття «криза цивілізацій», саме те, що формується у людства з перебігом еволюції, характеризується також як ризиковий фактор розвитку. Головним критерієм прогресу і те, що відкриває розвиток майбутніх горизонтів, а не кінцевий продукт[10].

Масштабні загрози безпосередньо пов'язані з регіональною безпекою. Але у різних регіонах вони проявляють себе по-різному. Політика міжнародних акторів впливає лише частково[11].

Регіональна безпека - міжнародна безпека у певному регіоні світу. Регіональна безпека схожа на міжнародну, проте має багато відмінностей, таких, як форми прояву, баланси сил, різні традиції. По-перше, забезпечити безпеку можуть як міжнародні організації (ОБСЄ), так и об'єднання держав (ОАЕ). Регіональна безпека займає центральне місце у діяльності міжнародних організацій і, також, переплітається з головними питаннями їхньої діяльності. По-друге, на підтримку безпеки в регіоні потрібна увага та інтерес багатьох держав[12].

Прогрес у науці та глобалізація знизили значимість цієї теорії, але не зруйнували зовсім. Військові конфлікти у регіоні, вимагають більшої стурбованості країн. Під час «Холодної війни», політика втручання великих держав у локальні конфлікти затьмарювала самостійність акторів, що діють у конфлікті. Сьогодні втручання провідних держав для протидії новим загрозам ще не набуло колишньої інтенсивності. Отже, багато дійових осіб поводяться більш автономно.

Регіон – це група держав, спільним питанням яких є безпека. Останнім часом до діючих країн регіону приєднуються держави, які мають вплив на

безпеку регіону. Зазвичай місце розташування регіонів з точки зору безпеки співпадає з місцем розташування партнерських відносин між державами.

Після «Холодної війни» звичайна конфігурація регіонів змінилася. Наприклад, регіони Близького Сходу і Середнього Сходу, що розглядалися окремо, в даний час об'єднуються в питанні безпеки в єдиний регіон Великого Близького Сходу або Близького і Середнього Сходу. Подібні процеси можна побачити і в АТР. Але деякі держави дуже складно віднести до якогось певного регіону. Наприклад, Туреччина, у питанні безпеки, належить і до європейського, і до євразійського регіонів[13].

У той же час, з точки зору «завантаженості», проходить перерозподіл регіонів у глобальному аспекті. Одним із найбільш стабільних та безпечних стає такий регіон, як Європа, незважаючи на її історію. Епіцентром конфліктності стає Близький та Середній Схід.

Діяльність у сфері безпеки в АТР набуває нових значень. Індія та Пакистан створили у себе ядерну зброю, отже, цей регіон становить інтерес США. Значно зростає авторитет Китаю.

Нова якість у сфері регіональної безпеки, що має високий потенціал є «пострадянський простір». Безпосередньо цей термін позначає загальну спадщину регіону. Не можна не помітити, що в даному регіоні є військово-політичний потенціал, зростає авторитет великих держав, змінюються пріоритети та інтереси.

Найбільш адекватним змістовно стає визначення регіону як «євразійського». Однак при цьому, крім того, виникають проблеми. Головна складність полягає у визначенні ліній розмежування та співпраці з Європейським та АТР. Не виключається, що певні держави цього регіону можуть влитися в концепції безпеки регіоні. Ще одне питання пов'язане з тим, що «євразійськість» часто порівнюється з позицією геополітики, яка пропагує особливість цього простору у світових процесах. Проте є виправданим подальший аналіз труднощів забезпечення безпеки в цьому

регіоні під рубрикою «Розвиток регіональної безпеки на євразійському пострадянському просторі».

Основними труднощами забезпечення безпеки в Африці є збройні внутрішні конфлікти. Але процеси, що відбуваються в даному регіоні, мають локальний вигляд і в меншій мірі, ніж процеси в інших регіонах, впливають на міжнародну безпеку всесвітнього масштабу. Обстановка у Латинській Америці залишається стабільною і зазвичай автономною від дій, які відбуваються у суспільстві та інших регіонах.

Розрізняються регіони і за рівнем формалізації та інституціоналізації концепцій регіональної безпеки, що містять регіональні організації, контракти, договори, режими у сфері контролю за озброєннями, заходами довіри, взаємної підтримки тощо. Найбільший рівень такої інституціоналізації притаманний концепціям безпеки в Європі, латиноамериканській безпеці, подібна концепція поступово створюється в пострадянському просторі, передумови її розвитку простежуються у зусиллях Африканського Союзу. Мінімальний рівень інституціоналізації характерний для дій щодо безпеки в регіонах Сходу та в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Наразі забезпечення регіональної безпеки надається її субрегіональному підрівню. Завершення «Холодної війни», перехід від конфронтації до кооперації утримання стабільності в регіонах планети сприяє поглибленню цього процесу, його переходу в більш компактні та обмежені взаємопов'язані субрегіони. Наприклад, такий процес характерний для Балтійського та Чорного субрегіонів[14].

За останні десять років у субрегіоні Балтійського моря пройшла розрядка міжнародної напруги, держави-члени набули відносної однорідності. Значно збільшилася роль субрегіонального співробітництва. Це означає, що з'явилися можливості для вирішення таких проблем як підтримання стабільності в регіоні, охорона навколишнього середовища та ін. До цих питань зазвичай відносять боротьбу зі злочинністю, нелегальним

переміщенням людей або міграцією, наркотрафік, поширення зброї, а також поширення ЗМЗ. Безпека регіону організується на територіях цього регіону. Партнерство у регіоні у сфері безпеки здійснюється у рамках європейського процесу та усвідомлення перспектив партнерства.

Подібні дії проходять і в субрегіоні Чорного моря, де заснована в 1993 р. Парламентська асамблея Чорноморського економічного співробітництва (ПАЧЕС), до складу якої входять 11 держав, які ставлять перед собою мету «більш налагоджених відносин між народами регіону, сприяючи перетворенню Чорноморського регіону – як частини нової європейської архітектури – у зону стабільності, процвітання та миру»[15].

Отже, фактори та процеси, що дають характеристику міжнародної безпеки, розвиваються. Їх вплив та діяльність на міжнародному рівні змінюються. Водночас «функціонують» тенденції партнерства та непорозуміння. Щоб зрозуміти нову якість міжнародної безпеки у світовому аспекті та визначити довготривалу дію, потрібно якісно вивчити дані характеристики.

1.2. Види міжнародних організацій та їх діяльність з підтримання міжнародної безпеки

Сьогодні міжнародні організації відіграють важливу роль у світі. Починаючи з XIX століття міжнародне спілкування у світі спонукало необхідність створення нового партнерства. Прогресом у розвитку міжнародних відносин стала організація перших міжнародних універсальних установ - Світового телеграфного союзу в 1865 р. і Світового поштового союзу в 1874 р. Сьогодні існує понад чотири тисячі міжнародних організацій, які мають різноманітне правове становище[16].

Першою міжнародною міжурядовою організацією, що поставила перед собою мету регулювання відносин між суверенними державами не у вузькоспеціалізованих галузях, а у забезпеченні міжнародного миру та

безпеки, стала Ліга Націй. У даному випадку йшлося про регулювання на міжнародному рівні не окремих економічних та фінансових питань міждержавної взаємодії, а про вирішення значно складнішого та комплексного політичного завдання. Статут Ліги Націй відповідав класичним канонам створення міжнародних міжурядових організацій, проте повноваження, надані їй виконавчим органам державами-членами, суттєво відрізнялися за характером та обсягом від інших міжнародних неурядових організацій (далі- ММПО).

На відміну від конкретних економічних, фінансових, транспортних та інших господарських проблем, якими за дорученням держав-членів займалися виконавчі органи спеціалізованих ММПО, об'єктом діяльності Ліги Націй ставала світова політика, питання війни та миру, у вирішенні яких присутній найскладніший комплекс взаємопов'язаних та динамічно мінливих політичних інтересів великої кількості суверенних держав. З цієї причини передача функцій неупередженого регулювання цією сферою міждержавної взаємодії виконавчому органу Ліги Націй, який міг би діяти автономно від держав-членів, ставала неможливою. Суверенні держави не могли надати йому будь-яких повноважень у цій галузі і воліли вирішувати питання в органах Ліги, що склалися з суверенними державами-членами[17].

Головним недоліком Ліги Націй, що призвели до її малої ефективності, стала відсутність у механізмів примусу до миру держав, що стають на шлях агресії, та чітко сформульованих статутних заходів боротьби проти загрози війни, а також незнання, як цього можна домогтися практично за умов суверенної рівності країн. Як відомо, при розборі конфліктів між країнами в Раді Ліги Націй у разі відсутності одностайності, згідно статуту, всі її члени набували свободи дій. Діяльність Ліги Націй не дозволила запобігти Другій світовій війні. З урахуванням досвіду її існування та діяльності держави-переможниці заснували після закінчення Другої світової війни Організацію Об'єднаних Націй, в основу якої покладено принцип суверенної рівності держав.

Засновники ООН прагнули створити ефективну міжнародну міждержавну організацію із забезпечення міжнародного миру та безпеки, до сфери відповідальності якої могло б входити все різноманіття відносин між суверенними державами, що так чи інакше впливають на підтримання миру між ними. Щоб бути в змозі впоратися з цим історичним завданням, така організація мала носити універсальний характер і включати до свого складу переважну кількість держав сучасного світу. Головною причиною ефективності новоствореної організації вважалася узгодженість дій держав-членів та однотайність великих держав-учасниць антигітлерівської коаліції в Раді Безпеки ООН, яка стала головним органом з підтримки міжнародного миру та безпеки. Цей орган отримав повноваження втручатися у внутрішні справи суверенних держав у разі, якщо розвиток ситуації в них розцінюється його членами як загроза міжнародному миру та безпеці[18].

Майже одночасно з ООН з'явилася низка її нових спеціалізованих установ, регулюючі функції яких поширювалися як на конкретні сфери, так і на цілі комплекси та галузі відносин між суверенними державами-членами: ЮНЕСКО – у галузі культури та прав людини; ФАО – у сфері сільського господарства та продовольчого забезпечення; МОП – у сфері відносин ринку праці та ще. Спеціалізовані установи ООН разом склали «сім'ю ООН», склад якої постійно поповнюється[19].

В умовах «холодної війни», коли двосторонній діалог між державами з різним суспільним устроєм був вкрай ускладнений, багато міжнародних організацій, і насамперед ООН, служили важливими майданчиками для політичних контактів представників фронтальних сторін та досягнення між ними міжнародних домовленостей та угод, зокрема у галузі обмеження озброєнь. За відсутності таких інструментів багатосторонньої дипломатії у роки жорсткої військової конфронтації між Сходом і Заходом знайти майданчики для політичного діалогу між державами з різним суспільним устроєм було вкрай складно. Міжнародні організації продемонстрували свою

нову, багато в чому унікальну роль у системі міжнародних відносин ХХ ст. Вони ставали невід'ємним інтегрованим елементом цієї системи[20].

Генеральний секретар ООН продовжує залишатися головною адміністративною посадовою особою Організації, а члени його Секретаріату – міжнародні службовці. Основні рішення ООН приймаються суверенними державами-членами. У силу політичного характеру діяльності ООН її Секретаріат не має повноважень, порівнянних з повноваженнями виконавчих органів багатьох вузькоспеціалізованих ММПО, і не може регулювати ті чи інші сфери міждержавного спілкування за дорученням держав-членів автономно від них.

Крім універсальних чи глобальних є також регіональні ММПО та субрегіональні організації та структури [21] Діяльність таких організацій та їх органів відповідно до ст. 52 Статуту ООН повинні бути сумісні з цілями та принципами ООН. Крім ММПО, що діють у вузькоспеціалізованих галузях, стало з'являтися все більше ММПО загальної компетенції, на які держави-засновники покладали відповідальність за регулювання більш широких сфер їхньої взаємодії у спільних інтересах.

У 1950–1960-х роках у Європі та на інших континентах стали набирати силу інтеграційні процеси. Держави, що вступали на шлях розвитку інтеграційних зв'язків, стали доручати ММПО та їхнім виконавчим органам, що ними запроваджуються, координувати їх діяльність як в економічних і фінансових, так і в політичних питаннях, займатися проблемами організації спільного життя багатьох суверенних держав у більшості сфер їх економічного, соціального, політичного та культурного життя. Виконавчі органи таких ММПО стали наділятися державами-членами повноваженнями регулювати чітко визначені сфери їхнього міжнародного спілкування у спільних інтересах. Ці органи поєднували як функції та повноваження вузькоспеціалізованих ММПО, так і ММПО, орієнтованих на вирішення політичних питань та проблем безпеки.

Це дає підстави вважати, що у другій половині ХХ ст. стала формуватися якісно нова категорія ММПО – міжнародні міжурядові організації інтеграційних угруповань. Історія виникнення та розвитку Європейського союзу та його виконавчого органу – Європейської комісії є яскравою ілюстрацією цього феномену[22].

Раніше у класичних ММПО суверенні держави передавали їх виконавчим органам певні повноваження регулювати їхню спільну життєдіяльність в окремих галузях. У ММПО ж інтеграційних об'єднань виникла потреба в регулюванні не лише в економічній та валютно-фінансовій сферах, а й потреба у координації діяльності багатьох держав-членів практично у всіх інших сферах їхнього життя. Якщо у господарських питаннях виконавчі органи ММПО інтеграційних угруповань, як це має місце в ЄС, отримували право законодавчої ініціативи, то в інших питаннях за ними закріплювалися виключно адміністративні, координаційні та виконавчі функції.

Незабаром у ЄС, як і в багатьох інших ММПО, стала складатися система правових норм найінтеграційнішого угруповання, що одержало назву Європейського союзу або європейського права. Ця міжнародно-правова система покликана виконувати для країн-членів Євросоюзу ті ж функції у відносинах між ними, які виконує міжнародне право для сучасних держав світу.

До сьогодні вже склалася низка теорій інтеграції в цілому та європейської інтеграції зокрема. Західні теорії європейської регіональної інтеграції (федералізм, функціоналізм та інші) набули широкого поширення та визнання серед багатьох російських експертів, проте їх використання для аналізу інтеграційних та дезінтеграційних процесів на пострадянському просторі стикається з серйозними труднощами. Потреба створення теоретичних основ української науки про інтеграційні процеси, що враховує особливості створення та розвитку ММПО інтеграційних угруповань на цьому просторі, є дуже актуальною[23].

Остання чверть ХХ ст. відзначилася поширенням і інших нових форм міждержавної взаємодії держав, які потребують свого теоретичного осмислення та узагальнення. Взаємодія держав у рамках Ради з безпеки та співробітництва в Європі (далі - РБЄС) відіграла ключову роль у запобіганні переростанню «холодної війни» в «гарячу» та переведенню суперництва держав з різним суспільним ладом у русло, що не загрожує «лобовим» військовим зіткненням протистоянь політичних блоків[24].

Загально визнана ключова роль РБЄС у подоланні «холодної війни» та створенні передумов для формування загальноєвропейської системи безпеки та співробітництва на континенті. РБЄС побудувала свою діяльність не на міжнародному договорі, а сприяла формуванню нової системи безпеки шляхом діалогу держав-учасниць на базі консенсусу.

Тим часом у Європі з'явилося ще кілька міждержавних субрегіональних об'єднань, співробітництво у межах яких будується не так на міжнародному договорі, як на основі консенсусу держав-членів. Серед таких утворень – Рада Баренцева/Євроарктичного регіону (далі - РБЄР), Рада держав Балтійського моря (далі - РДБМ), Арктична рада (далі - АС), які називають міждержавними форумами високого рівня. Така форма міждержавного співробітництва набуває дедалі більшого визнання.

У рамках розвитку транскордонної взаємодії між сусідніми державами, у тому числі між владою прикордонних районів та територій, почали складатися міжнародні об'єднання регіонів, міст, територій різних суверенних держав. Серед них – Комітет Північного Калотта та Баренців - регіональна рада.

Таким чином, за відносно короткий період міжнародні міждержавні організації (ММПО) стали невід'ємним елементом міжнародних відносин. Вони беруть на себе всезростаючу кількість функцій регулювання міждержавних відносин на багатосторонній основі. З'явившись лише у заключній чверті ХІХ ст., постійні міжнародні міждержавні організації у подальшому почали створюватися з наростаючою інтенсивністю. Якщо у

1910-1914 рр. у світі налічувалося загалом лише 20 ММПО [25], то до кінця 30-х років. ХХ століття їхня кількість досягла 488, в 1978 р., за даними Союзу міжнародних асоціацій, їх стало вже 24209, а на прикінці ХХ століття їхня чисельність перевищила 6 тисяч[26].

Одночасно і паралельно з цим важливі функції у регулюванні міжнародного середовища взаємодії суверенних держав стали виконувати міжнародні неурядові організації (МНПО). Вони стали керувати на суспільному, неурядовому рівні багатьма сферами міжнародного спілкування, які через їх специфіку опинилися поза регулюючою діяльністю суверенних держав. Як впливові неурядові гравці на міжнародній арені утвердилися такі організації, як Міжнародний комітет Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, Міжнародний фонд дикої природи, Грінпіс, Міжнародний олімпійський комітет, Міжнародна федерація футбольних асоціацій та ін.

Виникли також міжнародні торгово-промислові палати, спортивні федерації, міжнародні асоціації вчених, медичних працівників, юристів, культурних діячів, екологів, молоді та студентів, численні організації промисловців та підприємців, профспілок, політичних партій та рухів, які взяли на себе ті сфери міжнародної взаємодії, до яких не дотягуються суверенні держави та ММПО. Загальна кількість міжнародних міжурядових та неурядових організацій на початку ХХІ ст. становила понад 20 тисяч[27].

Враховуючи вище викладене, можемо зробити висновок, що сучасні ММПО та МНПО охоплюють усі сфери життя сучасного суспільства. Вони давно не лише зламали монополію держав на міждержавні зв'язки, а й помітно потіснили їх у галузі регулювання системи сучасних міжнародних відносин, ставши не лише інтегрованою, а й необхідною та невід'ємною частиною держав. Це явище надає все зростаюче вплив на сучасний світ та його майбутнє. На жаль, систематизоване вивчення цих явищ у Росії залишає бажати багато кращого.

1.3. Генеза розвитку системи європейської безпеки

Формування європейської системи безпеки після Другої світової війни було досить складним. У 1948 р. Велика Британія запропонувала створити військово-політичну організацію «Західний союз», метою якої була колективна самооборона західноєвропейських країн. Після відповідних консультацій міністри закордонних справ Бельгії, Франції, Люксембургу, Нідерландів та Великобританії 17 березня 1948 року в Брюсселі підписали Договір про економічне, соціальне та культурне співробітництво та колективну самооборону (Брюссельська конвенція)[28].

Підготовка до вступу Федеративної Республіки Німеччина (Німеччина) до Євроатлантичної організації військово-політичного співробітництва та початок процесу інтеграції в Західній Європі в економічній сфері призвели до перетворення Західного Союзу на Західноєвропейський Союз (Western European Union, 1954)[29].

Відповідно до Брюссельського договору 1948 року та поправок до Паризької угоди 1954 року країни-члени Західноєвропейського Союзу зобов'язалися «сприяти єдності та працювати в напрямку прогресивної єдності Європи»[30].

Але після цього діяльність Західноєвропейського Союзу майже повністю припинилася на 30 років. Функції організації взяли на себе, як тільки європейці зрозуміли, що вони не можуть належним чином запобігти зовнішній агресії без допомоги США.

Організація Північноатлантичного договору (НАТО) була створена в 1949 році. До цього, 5 червня 1948 року, Сенат США прийняв так звану «резолюцію Ванденберга», яка дозволяла Сполученим Штатам брати участь у регіональних та інших структурах колективної безпеки. Документ створює основу для майбутньої участі США в системі Західної колективної безпеки.

4 квітня 1949 р. у Вашингтоні міністри закордонних справ 12 країн (Бельгія, Данія, Ісландія, Італія, Канада, Люксембург, Нідерланди, Норвегія,

Португалія, Велика Британія, Сполучені Штати та Франція) підписали Північноатлантичний договір, створили НАТО та західну систему колективної оборони, пов'язану через Атлантику, спільні демократичні ідеали та ефективне партнерство між Північною Америкою та Західною Європою[31].

Таким чином, «холодна війна» була позначена протиборством між двома непримиренними системами, блоком НАТО і радянським блоком, формально створеним Варшавським договором (далі - ОВД) у 1955 році завдяки угоді про колективну безпеку, підписаній у Варшаві вісьмома представниками соціалістичних країн.

Це протистояння визначало систему міжнародних відносин і безпеку в Європі до кінця 1980-х років. Варто зазначити, що стосунки між двома групами були непростими і проходили чотири етапи: запекле протистояння (початок 1950-х - середина 1960-х років); напруженість (середина 1960-х - кінець 1970-х років); новий виток протистояння (кінець 1970-х - початок 1980-х років); нормалізація відносин між НАТО та ОВД (середина 1980-х – кінець 1989 р.)[32].

8 грудня 1987 року США і Радянський Союз вперше у світовій історії підписали Вашингтонський договір.

Цивілізації взаємно ліквідували одну з найсучасніших ядерних видів зброї (балістичні ракети наземного базування та крилаті ракети, дальністю дії від 500 до 5500 км). Крім того, погодилися не допускати розповсюдження ракетної зброї масового ураження (балістичні ракети класу «земля-земля» та крилаті ракети), переважно в країнах без таких засобів, поступово поповнилося рядами промислово розвинених країн у 1987 році за ініціативою США, Канади, Німеччини, Франції, Великобританії, Італії і Японії. У всьому світі розроблені та прийняті керівні принципи щодо режиму контролю за ракетними технологіями[33].

У цьому контексті активізувався переговорний процес щодо роззброєння та скорочення звичайних озброєнь у рамках Наради з безпеки і

співробітництва в Європі (НБСЄ). Угоди, досягнуті на Віденських конференціях 4 листопада 1986 р. та 19 січня 1989 р. про скорочення звичайних озброєнь, заклали основу для нової моделі європейської безпеки, заснованої на концепції «балансу інтересів». Тим часом 35 членів ОБСЄ обговорюють нові заходи, спрямовані на зміцнення довіри та безпеки. Переговори завершилися в кінці жовтня 1990 року розробкою Договору про звичайні збройні сили в Європі, підписаним у листопаді 1990 року. Переговори завершилися в грудні 1989 року під час зустрічі радянського лідера Михайла Горбачова з президентом США Джорджем Бушем на Мальті. Період холодної війни офіційно закінчився[34].

На саміті держав-членів НАТО, що відбувся в Брюсселі 30 травня 1989 р., було прийнято Декларацію про роль і майбутнє НАТО та концепцію контролю над озброєннями та роззброєння. У заяві зазначається, що зміни, які відбуваються в Європі, є незворотними, і вони готові до плідної співпраці з країнами ОВД для побудови загальноєвропейської системи безпеки[35].

8 червня 1990 р. після зустрічі міністрів закордонних справ НАТО в Торнбері (Великобританія) було створено підсумковий документ, де йдеться про зникнення «радянської загрози». Поворотним моментом у діяльності НАТО став Саміт глав держав НАТО, який відбувся в Лондоні 5-6 липня 1990 року. Головним підсумком зустрічі стало прийняття Декларації про перебудову Північноатлантичного альянсу, яка наказувала альянсу зробити рішучі кроки для припинення протистояння між двома країнами Сходу та Заходу.

У березні 1991 року політичний консультативний комітет Варшавського договору зібрався в Празі і прийняв рішення про розпуск військової організації ОВД, що призвело до остаточного розпуску групи 1 липня 1991 року[36].

Нагадаємо, тим часом 17 березня 1948 р. було підписано Брюссельський договір про створення Західного Союзу (ЗС). Усі ці процеси в контексті гострих федералістських дебатів та заяви міністра закордонних

справ Франції Роберта Шумана 9 травня 1950 р. призвели до створення Європейського співтовариства вугілля та сталі (далі - ЄСВС). Водночас було багато заяв про необхідність майбутньої європейської політичної інтеграції. Однак ці ідеї значною мірою не були ними розроблені та підтримані через концепцію де Голля «батьківщини Європи»[37].

У Паризькому договорі про ЄСВС 1951 року цієї ідеї більше не було. Проте ідея зовнішньополітичного співробітництва між державами-членами ЄСВС була обґрунтовано перенесена на переговорах про утворення Європейської організації оборонного співробітництва (ЄОС). Договір про ЄОС було підписано в Парижі 27 травня 1952 року, однак він так і не був схвалений Францією, а тому не діяв[38].

Європейський економічний союз (ЄЕС) було створено в 1957 році. У преамбулі зазначено, що, об'єднуючи ресурси, члени ЄЕС працюють над зміцненням миру і свободи.

У 1960-1970-х роках ідея європейського політичного союзу почала поширюватися і набувати підтримки. У цей період розглядається перехід від економічної спільноти до політичної в рамках ЄЕС. У грудні 1969 р. на саміті Європейської ради в Гаазі був запропонований план розвитку європейського політичного співробітництва (ЄПС) для формування та реалізації спільної європейської зовнішньої політики, зосередженої на обміні інформацією та консультаціях[39].

Новий етап інтеграційного процесу розпочався в середині 1980-х років, коли група під егідою Європейського парламенту розпочала роботу з розробки політично єдиної ідеї Європейського співтовариства. Одним із його засновників був А. Спінеллі, лідер європейського федералістського руху, співавтор «Вентотенського маніфесту», написаного під час Другої світової війни, в якому проголошувалась необхідність європейського політичного союзу. Результати роботи групи знайшли відображення в розробці Договору про ЄС, який був схвалений Європейським парламентом у лютому 1984 року.

Далі був Єдиний європейський акт, прийнятий на Міжурядовій конференції 1986 року щодо внесення змін до Римського договору. У його преамбулі зазначено, що країни-члени ЄПС мають намір трансформувати свої відносини в ЄС. Закон також визначав механізм, за яким буде діяти ЄПС. Також у ст. 30 декларувалося, що члени спільноти «прагнуть працювати разом для розробки та реалізації європейської зовнішньої політики». Але єдиний спосіб реалізувати це завдання – це взаємне інформування, координація, переговори, примирення тощо.

У жовтні 1990 року Комісія Європейського союзу прийняла меморандум про перспективи політичного союзу, заклавши основу для обговорення цього питання на міжурядовій зустрічі, яка завершилася 9 грудня 1991 року. 7 лютого 1992 року було підписано Маастрихтський (Нідерланди) договір про Європейський Союз. Його суть полягає в тому, що мандат Європейського союзу у сфері економічного «першого стовпа» доповнюється «другим» і «третім» «стовпами» (в рамках Спільної зовнішньої політики та політики безпеки та співробітництва в економічній сфері, правосудді та внутрішніх справах)[40].

Цілі союзу були проголошені в Маастрихтському договорі: захищати спільні цінності, фундаментальні інтереси та незалежність Альянсу; зміцнювати безпеку ЄС та його держав-членів різними способами; підтримувати мир і зміцнювати міжнародну безпеку відповідно до принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй, Гельсінського Заключного акту та цілей Паризької Хартії; сприяти міжнародному співробітництву; розвивати та зміцнювати демократію та верховенство права, поважаючи права людини та основні свободи.

Угода також передбачала, що країни-члени ЄС повинні «уникати будь-яких дій, які суперечать інтересам ЄС або які можуть підірвати його ефективність як об'єднуючої сили в міжнародних відносинах»[41].

У договорі також зазначено, що ЄС в кінцевому підсумку включає формування політики взаємної оборони, яка згодом може стати взаємною

обороною, хоча останнє прямо не згадується. У зв'язку з цим на Маастрихтському саміті Європейської ради було прийнято спеціальну декларацію щодо Західноєвропейського Союзу, який розглядається як головна реальна структура, на яку ЄС може спиратися в цій сфері.

Основною проблемою взаємодії ЄС та Західноєвропейського Союзу є неузгодженість у складі двох союзів. З одного боку, деякі члени ЄС є нейтральними невійськовими альянсами (в якості компромісу їм надали статус спостерігача в Західноєвропейському Союзі). З іншого боку, до складу Західноєвропейського союзу входить кілька країн, що не входять до ЄС (Туреччина, Норвегія, Ісландія), для яких була запропонована процедура «виведення» їх з повноправного членства в Західноєвропейському Союзі як асоційованих членів[42].

Слідом за Маастрихтом Західноєвропейський Союз оголосив про намір розробити та впровадити заходи оборонної політики на запит ЄС. Якісним проривом стало рішення Ради міністрів Західноєвропейського Союзу, яке відбулося в Німеччині 19 червня 1992 р. про виконання завдань, не пов'язаних безпосередньо з виконанням статті 5 Брюссельського договору про Західноєвропейський Союз.. Договір включав у себе гуманітарні місії та місії допомоги, операції з підтримки миру, «кризове управління», включаючи примусове умиротворення[43].

Таким чином, були визначені нові можливості для розвитку ЄС як європейського оборонного координаційного механізму. У той же час подвійна природа Західноєвропейського Союзу відображена в Маастрихтській декларації ЄС про Західноєвропейський Союз закликала його до розвитку у якості «оборонного компонента ЄС і засобу посилення європейської підтримки Атлантичного альянсу»[44].

Це змусило і Європу, і Росію спробувати подолати розрив між ними. ЄС/ЗЄС і НАТО закликають до самодостатньої європейської системи безпеки. Але такі заяви носили декларативний характер, оскільки у

Західноєвропейського Союзу на той час було мало реальних механізмів використання свого військового потенціалу.

Є ще один важливий нюанс в Амстердамському договорі. Раніше зазначалося, що політичний союз впроваджується Союзом та його державами-членами, але тепер було заявлено, що він є прерогативою Союзу в цілому і що держави-члени повинні підтримувати Союз «активно, беззастережно та в дусі лояльності та взаємної солідарності». На той час організаційна неефективність політичного союзу вже була очевидною. Складна інституційна структура ЄС призвела до неузгодженості в цій сфері і суперечок щодо юрисдикції. Все це тягнуло за собою створення посади високого представника політичного союзу згідно з Амстердамським договором, завдяки якому всі відносини всередині ЄС мали бути централізовані та координовані[45].

1 грудня 2009 року в Європейському Союзі набув чинності Лісабонський договір. Після його підписання (13 грудня 2007 р.) країнами досягнуто значного прогресу в ратифікації. в тому числі: відбулася відмова від структури трьох стовпів і надання статусу єдиної юридичної особи ЄС; були точно визначені основні цінності та цілі ЄС; набула розширення юрисдикція ЄС, за винятком зовнішньої політики та політики безпеки; створювався постійне головування в ЄС, яке обиралося Радою Європи кваліфікованою більшістю терміном на 2,5 роки; особа не могла перебувати на посаді більше двох термінів поспіль; займати посаду старшого представника політичного союзу, який є головою Комітету Європейського Союзу із закордонних справ, членом Європейської комісії та її віце-президентом[46].

Отже, враховуючи вище викладене, слід констатувати, що система європейської безпеки, якою ми її знаємо сьогодні пройшла довгий шлях свого зародження, становлення та реформування, щоб досягнути завершеності та ефективності захисту та збереження миру у Європі.

РОЗДІЛ 2. УНІВЕРСАЛЬНІ СИСТЕМИ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ В ЄВРОПІ

2.1. Сучасна концепція підтримання миру в рамках ООН

ООН - найважливіша міжнародна організація сучасності покликана підтримувати та зміцнювати міжнародний мир та безпеку, сприяти мирному співіснуванню держав з різними соціальними системами та розвитку мирного співробітництва між ними. Їй належить значна роль системі сучасних міжнародних відносин[47].

Ідея створення глобальної міжурядової організації для запобігання війнам та підтримці миру займала уми людства з давніх-давен. Один із таких проектів ліг в основу Ліги Націй (1919 - 1946 рр.), яка так і не стала ефективним інструментом політичного та міжнародного співробітництва.

Загалом за час від Першої до Другої світової війни розробка проблем організації міжнародного миру та безпеки рухалася дуже повільно. Друга світова війна в силу її масштабів, методів терору, застосовуваних фашистськими арміями, дала потужний поштовх урядової та громадської ініціативи щодо організації миру та безпеки.

На урядовому рівні питання створення організації міжнародної безпеки виникло з перших днів війни. 14 серпня 1941 року Президент США Франклін Делано Рузвельт і прем'єр-міністр Сполученого Королівства Уїнстон Черчіль підписали документ, де зобов'язалися «працювати разом з іншими вільними народами як у війні, так і у світі». Звід принципів міжнародного співробітництва у підтримці миру та безпеки отримав згодом назву Атлантичної хартії[48].

Першим міжурядовим документом, в якому висувалась ідея створення нової міжнародної організації безпеки, була Декларація Уряду Радянського Союзу та Уряду Польської Республіки про дружбу та взаємодопомогу, підписана в Москві 4 грудня 1941 року. У ній вказувалося, що забезпечення міцного та справедливого світу може бути досягнуто лише новою

організацією міжнародних відносин, заснованою на об'єднанні демократичних країн у міцний союз.

1 січня 1942 року у Вашингтоні було підписано Декларацію Об'єднаних Націй 26 держав учасників антигітлерівської коаліції, у тому числі СРСР, про спільні зусилля у боротьбі з гітлерівською Німеччиною, фашисткою Італією та мілітаристською Японією. Пізніша назва «об'єднані нації» була запропонована для нової організації президентом США Р.Д. Рузвельтом і її було офіційно використано у Статуті ООН[49].

Важливим етапом на шляху створення ООН стала конференція союзних держав, що проходила в Москві. У декларації від 30 жовтня 1943 року, підписаної представниками СРСР, США, Великобританії та Китаю, ці держави проголосили, що «вони визнають необхідність встановлення у можливо короткий термін загальної міжнародної організації для підтримки міжнародного миру та безпеки, заснованого на принципі суверенної рівності всіх миролюбних держав, членами якої можуть бути всі такі ж держави – великі та малі».

За пропозицією уряду США у серпні – вересні 1944 року на околиці Вашингтона в Думбартон-Оксі відбулася конференція чотирьох держав – СРСР, Великобританії, США та Китаю, на якій були узгоджені основні засади та параметри механізму діяльності майбутньої організації. На конференції було підписано узгоджений текст підсумкового документа: «Пропозиція щодо створення Загальної міжнародної організації безпеки». Ці пропозиції стали основою для написання Статуту ООН.

Найважливішим етапом у створенні ООН стала Ялтинська конференція, яка обговорила запропонований на конференції в Думбартон-Оксі пакет документів, доповнивши його рядом пунктів та ухваливши рішення про скликання конференції Об'єднаних Націй у США у квітні 1945 року[50].

У ході роботи конференції в Сан-Франциско 25 квітня 1945 був підготовлений текст Статуту ООН, який був підписаний 26 червня 1945 року.

З дня набрання чинності Статутом ООН 24 жовтня 1945 року, коли на зберігання Уряду США була здана остання 29 ратифікаційна грамота СРСР, офіційно відраховується початок існування ООН. За рішенням 2-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН щорічно з 1948 року 24 жовтня відзначається День Організації Об'єднаних Націй.

Відповідно до ст. 1 Статуту ООН має такі цілі[51]:

1. Підтримувати міжнародний мир та безпеку і з цією метою вживати ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру, а також придушення актів агресії або інших порушень миру та проводити мирними засобами у згоді з принципами справедливості та міжнародного права залагодження чи вирішення міжнародних суперечок чи ситуацій, які можуть спричинити порушення миру.
2. Розвивати дружні стосунки між націями на основі поваги до принципу рівноправності та самовизначення народів, а також вживати інших відповідних заходів для зміцнення загального світу.
3. Здійснювати міжнародне співробітництво у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру та у заохоченні та розвитку поваги до прав людини та основних свобод для всіх без різниці національності, статі, мови та релігії.
4. Бути центром для узгодження дій націй у досягненні цих спільних цілей.

Відповідно до ст. 2 Статуту для досягнення зазначених цілей ООН та її члени діють відповідно до таких принципів: суверенна рівність всіх членів ООН; сумлінне виконання прийнятих зобов'язань; вирішення міжнародних суперечок мирними засобами таким чином, щоб не створювало загрозу міжнародному миру та безпеці; утримання у міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності чи політичної незалежності будь-якої держави, так і іншим чином, не сумісним з цілями ООН; - надання ООН її членами всілякої допомоги у всіх чинних нею відповідно до Статуту ООН діях; забезпечення того, щоб держави, які не є членами ООН, діяли відповідно до принципів Статуту

ООН; невтручання ООН у справи, що входять до внутрішньої компетенції будь-якої держави[52].

Членами ООН можуть бути будь-які миролюбні держави планети. Нині членами ООН є 193 держави світу. Відповідно до п. 2 ст. 4 Статут ООН приймає державу до членів ООН резолюцією Генеральної Асамблеї ООН (прийнятої більшістю в 2/3 голосів) за рекомендацією Ради Безпеки ООН.

Виключення держави з ООН згідно зі ст. 6 Статуту ООН, можливо за систематичне порушення принципів, перелічених у Статуті ООН. Поряд із членством в ООН склався статус постійних спостерігачів держав, які не є членами ООН[53].

Головними органами ООН, наведеними у Статуті ООН, є: Генеральна Асамблея ООН, Рада Безпеки ООН, Економічна та Соціальна Ради ООН, Міжнародний суд ООН, Рада з опіки ООН, секретаріат ООН.

Генеральна Асамблея ООН складається з делегацій усіх членів ООН. Генеральна Асамблея має право обговорювати будь-які питання в межах Статуту ООН (крім суперечок та ситуацій, що розглядаються Радою Безпеки), робити рекомендації членам ООН, Раді Безпеки. Генеральна Асамблея, зокрема, затверджує бюджет ООН, обирає непостійних членів Ради Безпеки, членів Економічної та Соціальної Ради, суддів Міжнародного суду, вирішує питання прийому та виключення з членів ООН, обирає Генерального секретаря ООН. При Генеральній Асамблеї діють такі допоміжні органи, як Комісія міжнародного права, Спеціальний комітет з операцій по підтримці миру, Консультативний комітет з адміністративних та бюджетних питань[54].

Рада Безпеки ООН зараз складається з 15 членів. 5 із них є постійними, ще десять обираються Генеральною Асамблеєю. Рішення приймається як мінімум 9 голосами членів ради, якщо жоден із постійних членів Ради Безпеки не проголосував проти. На Раду Безпеки покладається відповідальність за підтримання миру та безпеки від імені всіх членів ООН. Рішення Ради Безпеки є обов'язковими для членів ООН.

Економічна та Соціальна Ради ООН розробляють заходи щодо підвищення рівня життя, повної зайнятості населення та умов економічного та соціального прогресу та розвитку, вирішення міжнародних проблем у галузі економічної, соціальної, охорони здоров'я та подібних проблем, забезпечення міжнародного співробітництва в галузі культури та освіти, загальної поваги та дотримання прав людини та основних свобод для всіх без різниці рас, статей, мов та релігій. З цією метою Економічна та Соціальна Рада, зокрема, готує проекти міжнародних конвенцій, скликає міжнародні конференції, координує діяльність спеціалізованих установ ООН. 54 члени Економічної та Соціальної Ради обираються Генеральною Асамблеєю ООН[55].

Рада з опіки, призначена для управління підопічними територіями ООН, фактично не функціонує з 1994 року, коли незалежність здобула остання підопічна територія та міжнародна система опіки під егідою ООН перестала існувати.

Міжнародний суд є основним судовим органом ООН. До його складу входять 15 суддів, які обираються одночасно Генеральною Асамблеєю та Радою Безпеки (обраною вважається особа, яка отримала більшість голосів в обох органах). Міжнародний суд ООН, зокрема, вирішує міждержавні суперечки та дає консультативні висновки з юридичних питань щодо запитів органів ООН відповідно до Статуту Міжнародного суду, який є невід'ємною складовою Статуту ООН[56].

Секретаріат ООН забезпечує діяльність її органів та очолюється Генеральним секретарем, який обирається Генеральною Асамблеєю за рекомендацією Ради Безпеки на 5-річний термін. Генеральний секретар у своїй діяльності є незалежним і є головною адміністративною посадовою особою ООН.

Механізми забезпечення міжнародної безпеки у межах ООН визначено главою VII Статуту ООН. Центральною ланкою вказаних механізмів є Рада Безпеки ООН[57].

Саме вона, у тому числі на прохання Генеральної Асамблеї або Генерального секретаря, визначає наявність будь-якої загрози миру, будь-якого порушення миру або акту агресії та вирішує, які заходи слід вжити для підтримання або відновлення міжнародного миру та безпеки.

Щоб запобігти погіршенню ситуації, Рада Безпеки має право вимагати від зацікавлених сторін виконання тих тимчасових заходів, які вона вважатиме необхідними чи бажаними.

Для підтримання або відновлення міжнародного миру та безпеки Рада Безпеки має право, зокрема, прийняти рішення про повний або частковий розрив економічних відносин з державою-порушником, припинення залізничного, морського, повітряного, поштового, іншого виду сполучення, розрив дипломатичних відносин, зажадавши при цьому від членів ООН вжиття відповідних заходів[58].

Якщо ці заходи виявляться недостатніми, Рада Безпеки має право прийняти рішення про використання збройних сил проти порушників міжнародного права. Відповідні сили та засоби у розпорядження ООН надаються за спеціальними угодами з державами-учасницями.

Міжнародний правопорядок, що розуміється як стан упорядкованості системи міжнародних відносин на основі норм і принципів міжнародного права, як фактична реалізація та застосування міжнародного права, має на меті захист спільних інтересів міжнародного співтовариства, насамперед загального світу та міжнародної безпеки[59].

Сучасна концепція підтримки миру в рамках ООН виходить із комплексної ролі ООН у зусиллях з підтримки миру у сферах превентивної дипломатії, миротворчості, миру та миробудування.

Підтримка миру передбачає проведення операцій з допомогою військового персоналу як для запобігання конфліктам, так і для встановлення миру.

Склалися і продовжують розвиватися операції ООН з підтримки миру двох типів: місії військових спостерігачів з незброєних офіцерів – «блакитні

берети» та сили з підтримки миру у складі національних військових контингентів, озброєних легкою стрілецькою зброєю – «блакитні каски»[60].

Постконфліктне миробудування - це дії щодо встановлення та підтримання структур у постконфліктний період, які мають сприяти зміцненню миру з метою запобігання рецидивам конфліктів.

Отже, враховуючи вище викладене, можна дійти висновку, що головними умовами для здійснення операцій ООН з підтримки миру є: згода на такі операції ворогуючих сторін, припинення вогню та гарантії безпеки з їхнього боку миротворчим силам; рішення Ради Безпеки щодо проведення миротворчих операцій під керівництвом Генерального секретаря ООН; надання за погодженням із ворогуючими сторонами військових контингентів країнами, що погодилися надіслати свої війська; дії військ на основі повної неупередженості та невтручання у внутрішні справи ворогуючих сторін; фінансування операцій із спеціальною шкалою внесків державами - членами ООН та інших.

2.2. Вплив Ради безпеки ООН на дотримання стабільності у Європі

Незважаючи на міркування про те, що Рада Безпеки (далі - РБ) переживає «серйозну кризу» і не в змозі забезпечити відповідно до Статуту ООН колективну безпеку в епоху глобалізації перед обличчям зростаючих загроз, вона, як і раніше, залишається унікальним міжнародним інструментом, що реально виконує функції запобігання та врегулювання конфліктів. Свідченням цього є той факт, що багато в чому завдяки втручанням ООН та Ради Безпеки вдавалося не допустити у повоєнний період нових глобальних конфліктів[61].

Разом з тим, необхідно визнати, що проблеми з дієздатністю РБ ООН є і вони в основному пов'язані з неоднорідністю держав, що утворюють міжнародну систему і входять до ООН та Ради Безпеки. Нинішній склад РБ ООН далекий від кантовського ідеалу вічного миру, згідно з яким підтримка

миру має забезпечуватись взаємодією ліберальних демократій. Інша проблема полягає в тому, що дедалі відчутнішим стає розрив між глобальним та національним характером викликів міжнародної безпеки та колишніми засобами вирішення цих проблем, заснованими на поствестфальському порядку та пов'язаним з ним поняттям суверенітету[62].

Виходить, що в реальному вимірі вирішення проблем забезпечення колективної безпеки, врегулювання міжнародних конфліктів та їх запобігання в основному залежить від залучення механізмів міжнародного балансу сил, а не від консенсусу інтересів держав – членів РБ ООН, що складається на основі норм міжнародного права.

Надія на те, що процеси глобалізації сприятимуть вирівнюванню протиріч між гравцями на міжнародній арені та гармонізації інтересів заради мирного врегулювання міжнародних конфліктів, не збувається. Навпаки, глобалізація за сучасних умов серйозно ускладнила ефективне забезпечення колективної безпеки відповідно до Статуту ООН.

Ситуація посилюється тим, що традиційний статичний світовий порядок, заснований на сукупності суверенних держав, дедалі більше поступається місцем новій і досить рухливій архітектурі світоустрою, що складається з модернізованих держав та міждержавних утворень (типу Євросоюзу та СНД). І якщо до цього додати наростаючі тенденції до руйнування інституту державності в окремих регіонах світу та інститутів внутрішнього управління, а також появу тіньових зон «держав, що не відбулися або збанкрутували» і «невизнаної державності», а також непередбачуваність поведінки низки авторитарних режимів, стає очевидною складність завдань, що стоять перед РБ ООН у справі запобігання та врегулювання конфліктів[63].

Раді Безпеки в цих умовах доводиться стикатися зі спробами окремих держав та об'єднань регулювати кризи шляхом прямого силового впливу, примусових заходів санкційного тиску та часто в обхід Ради Безпеки та Статуту ООН. У свою чергу ставка на застосування примусових заходів та

збройної сили не тільки не сприяє усуненню першопричин конфліктних ситуацій, а, навпаки, веде до розширення зон конфліктів, неконтрольованої ескалації внутрішніх суперечностей, втягування в них сусідніх регіонів та держав, ослаблення систем глобального та регіонального управління. Наочною ілюстрацією в цьому контексті є нинішній стан справ у результаті зовнішнього втручання в Ірак та Лівію, які досі балансують на межі розвалу держави та спроб відновити колишню стабільність та внутрішнє управління.

Паралельно спостерігається процес вибухового накопичення конфліктних ситуацій у різних регіонах світу внаслідок кризи державності – Балкани, Афганістан, Судан, Близький Схід, Малі, ЦАР – і цей список кризових ситуацій регулярно поповнюється. І найдивовижніше, що дестабілізація глобального управління відбувається на тлі відносного зростання впливу світових центрів сили та міждержавних об'єднань – ЄС, «вісімки», «двадцятки» тощо[64].

Все це підтверджує, що наразі світові центри сили не в змозі вийти на консенсусні рішення щодо запобігання та врегулювання конфліктних ситуацій і воліють діяти в рамках звичних схем застосування збройної сили (останній приклад у цьому відношенні – збройна акція Франції у Малі). І навряд чи справа тут у відсутності політичної волі та вмінні домовлятися. Швидше, пасивність основних гравців у цьому найважливішому питанні пояснюється тим, що вони досі розглядають свої колишні колонії та сфери впливу як невід'ємну частину життєвого простору – тому «превентивна дипломатія має здійснюватись з урахуванням їхніх інтересів і за сценарієм, накресленим метрополією, тобто за моделлю «вестфальського світоустрою». На практиці така схема не працює, оскільки в конфліктних ситуаціях є інтереси безлічі центрів сили – і не тільки колишніх колоніальних імперій[65].

Разом з тим, незважаючи на тенденцію до силового врегулювання конфліктів, що стала звичною для західних партнерів «врегулювання» кризових ситуацій, можливість прийняття «п'ятіркою» РБ ООН політичних

рішень на основі консенсусу, як і раніше, залишається. Це підтверджується одноголосним ухваленням РБ ООН у вересні 2018 року резолюції 2118 щодо Сирії, що відкрила шлях не тільки до знищення сирійської хімічної зброї на основі спільної участі держав – постійних членів РБ ООН у її ліквідації, але й мирного врегулювання конфлікту, що затягнувся в цій країні[66].

Слід зазначити, що перспектива відродження моделі колективних дій ядра постійних членів РБ ООН не влаштовує низку держав, які надають перевагу тактиці формування «коаліцій за інтересами з метою силового врегулювання криз в обхід РБ ООН». Саме під цим кутом слід розглядати демарш Саудівської Аравії, яка відмовилася від місця в Раді Безпеки під надуманим приводом – нібито втрати РБ здатності до ефективного вирішення міжнародних конфліктів.

Постановка ж саудівцями питання про необхідність радикальної реформи Ради та зміни процедури голосування щодо застосування права вето є нічим іншим як прикриттям для початку нової кампанії на користь радикальної розбудови діяльності Ради, спрямованої на ослаблення впливу «п'ятірки» у справі запобігання та урегулювання міжнародних криз.

Стан справ у РБ ООН з врегулюванням конфліктів негативно позначається і на здатності держав – членів ООН здійснити реформу РБ ООН, що давно назріла. Під реформою РБ ООН мається на увазі розробка нових підходів до категорій членського складу, права вето, представленість регіонів у Раді, відносини РБ ООН та Генеральної Асамблеї ООН та робочі методи РБ ООН. Один з її найбільш актуальних напрямів – розширення складу РБ ООН, яке охоплює цілий комплекс взаємопов'язаних проблем – розширення складу постійних членів, право вето, зміцнення потенціалу РБ ООН у справі запобігання та врегулювання конфліктів та підвищення оперативності Ради у реалізації її рішень щодо розгортання операцій ООН з підтримки миру[67].

Жваві дискусії навколо реформування РБ ООН тривають з 1994 р. Раунди міжурядових переговорів з цього часу (найважливіші з них – Римська

конференція з глобального управління та реформи РБ ООН (травень 2011р.), Міжнародна зустріч з реформи РБ ООН у Мехіко (липень 2011р.) – не призвели до будь-яких конкретних результатів. Більше того, переговорний процес підтвердив, що монопольне становище «п'ятірки» постійних членів РБ ООН (Росія, США, Великобританія, Китай, Франція), що має право вето на прийняття рішень РБ ООН з ключових питань міжнародної безпеки, як і раніше зберігається[68].

Показово, що ініціативна роль у розкручуванні питання про реформування Ради належить Німеччині та Японії, а також Бразилії та Індії, що входять до так званої неформальної групи «чотирьох». Ця група висловлюється за розширення складу РБ до 25 членів у національній якості як у категоріях постійних, так і непостійних членів. При цьому право вето має автоматично поширюватися на нових постійних членів, тобто на членів четвірки[69].

Незважаючи на те, що «четвірка» має різні мотиви у реформованому процесі – Німеччина та Японія зацікавлені в отриманні статусу постійного члена як компенсація за «поразку в правах» внаслідок Другої світової війни та визнання їх реальної ваги у світі; для Бразилії та Індії – це проекція їхнього регіонального впливу на глобальний рівень, всіх їх поєднує одна мета – послабити нинішнє домінування «п'ятірки» постійних членів РБ ООН у міжнародних справах.

Найбільш радикальну позицію в «четвірці» займає Індія (останнім часом з нею дедалі більше блокується Німеччина), яка підготувала відповідний проект резолюції Генасамблеї ООН із дуже сумнівним баченням реформи РБ. Зокрема, проект передбачає розширення РБ в обох категоріях до 27 членів. При цьому[70]:

- Африка отримала б два постійні та два непостійні місця;
- два постійних та одне непостійне місце відводилися б Азії;
- по одному постійному та непостійному місцю резервувалися б за групою держав Латинської Америки та Карибського басейну;

- ще одне постійне місце закріплювалося б за Західною Європою;
- східноєвропейській групі виділялося б одне непостійне місце.

Багато в чому така позиція Індії пояснюється бажанням підтягнути до своєї ініціативи з перекроювання РБ ООН інші впливові регіональні держави з Африки, Латинської Америки, які претендують на місце нових постійних членів РБ. І це збігається з настроєм таких великих регіональних гравців, як ПАР, Нігерія та Бразилія, які вважають, що статус постійного члена РБ відповідає їхній реальній вазі у світових справах.

Більш стриману позицію у питанні реформування РБ займають держави, що входять до так званої групи «Об'єднані заради консенсусу» (Італія, Мексика, Пакистан, Іспанія, Аргентина, Південна Корея, Канада та ін.). Вони запропонували платформу дій, яка за їхнім задумом могла б стати основою досягнення консенсусу на міжурядових переговорах щодо розширення РБ на демократичній основі. Проте ключові ідеї їхньої позиції – розширення РБ до 25 місць лише у категорії непостійних членів за збереження статус-кво щодо «п'ятірки», скасування в перспективі права вето – не отримали підтримки в більшості учасників переговорного процесу, і в першу чергу у тих, хто розраховує на отримання нових постійних місць у РБ[71].

З усіх наявних на столі переговорів моделей реформи РБ ООН найперспективнішою може стати «проміжна модель». Її новаторський елемент – створення в рамках розширеної Ради (до 25–26 членів) категорії «напівпостійних» членів (переобираються непостійні члени з подовженим терміном перебування в РБ). У ній також закладено ідею відстрочення кардинальної реформи Ради за допомогою механізму скликання Спеціальної сесії ГА ООН через 15 років для огляду Статуту ООН та прийняття рішення щодо розширення РБ ООН. Це в принципі дає можливість у перспективі «квазіпостійним» членам з подовженим терміном набути статусу постійного члена в результаті такого огляду[72].

З чисто тактичних причин цей підхід на словах підтримують Франція, Великобританія, Німеччина, Італія та частково США – для них важливо продемонструвати країнам, що розвиваються, і великим регіональним гравцям гнучкість у питаннях реформи Ради Безпеки ООН.

Водночас слід зазначити, що, незважаючи на активну дискусію щодо реформи Ради Безпеки та наявності різних варіантів реформи цього органу, процес реформування перебуває у безвиході. Насправді ні США, ні Росія і, тим більше, Китай не готові до ослаблення позицій «п'ятірки» постійних членів РБ ООН. Практично всі великі держави розуміють небезпеку підризу впливу «п'ятірки» в умовах зростання кризового потенціалу в міжнародних відносинах. Необдумана реформа Ради, хоч би якими мотивами вона прикривалася – турботою про ефективність її роботи, необхідністю адаптації до сучасних викликів та демократизації її складу, – може призвести до втрати глобального управління у запобіганні та врегулюванні міжнародних криз[73].

Загалом сама реформа передчасна, оскільки ще не склався консенсус у регіональних групах щодо «висуванців» у постійні члени РБ ООН. Наприклад, в Азії на це місце претендують Японія, Індія, Пакистан; у Африці – ПАР, Нігерія; у Латинській Америці – Бразилія, Аргентина, Мексика. При цьому механізмів та процедур консенсусного висування кандидатів у цих регіонах немає.

Певного прогресу в останні роки було досягнуто й у галузі розробки концептуальної основи вдосконалення ОПМ та їх доктрини (важливими віхами в цьому контексті стали доповідь Генерального секретаря ООН «Порядок денний для миру», рекомендації Групи Брахімі та документ Секретаріату ООН «Нові горизонти для миротворчості ООН»). Позитивну роль відіграють і регулярні доповіді Спеціального комітету з миротворчості ООН (остання доповідь опублікована у вересні 2012 р.), в яких аналізується стан справ у ОПМ та пропонуються рекомендації щодо коригування «вузьких місць» у здійсненні ОПМ. Обґрунтованим також наголошується на необхідності інтегрованого підходу Секретаріату ООН до операцій з

підтримання миру, який включає як складові елементи превентивну дипломатію та постконфліктне відновлення[74].

Непроста ситуація з реформуванням РБ ООН та складності на шляху підвищення ефективності операцій ООН з підтримки миру багато в чому пов'язані з тим, що, незважаючи на процеси глобалізації, зовнішньополітичні установки провідних держав, як і раніше, визначаються традиційними геополітичними пріоритетами – закріпленням та розширенням ними зон впливу, домінуванням на світових та регіональних ринках стратегічних ресурсів. У цих умовах основні світові гравці прагнуть зберігати статус-кво у міжнародних механізмах з підтримки миру, насамперед у РБ ООН, щоб утримувати контроль у глобальному управлінні у своїх руках[75].

Отже, слід орієнтуватися на поступовий та розтягнутий за часом процес реформування РБ ООН, розширюючи зону консенсусу щодо зміни складу РБ ООН та уникаючи будь-яких радикальних сценаріїв. Цими ж факторами пояснюється й хронічна слабкість оонівської миротворчості. Геополітичне суперництво основних держав, що продовжується, змушує їх все більше робити ставку на свої військові можливості в захисті національних інтересів (підтвердженням цього є висока частка військових видатків у бюджетах основних держав). Потенціалу ООН у сфері миротворчості у цьому контексті відводиться суто периферійна роль – заморожування кризових ситуацій у віддалених регіонах світу та підтримання належної керованості на користь ключових держав.

2.3. Компетенція Генеральної асамблеї ООН по врегулюванню конфліктних ситуацій

Генеральна Асамблея, заснована 1945 року згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, займає в Організації Об'єднаних Націй центральне місце, будучи її головним дорадчим, директивним та представницьким органом. Вона складається з усіх 193 членів Організації

Об'єднаних Націй і є унікальним форумом для багатостороннього обговорення всього спектру міжнародних питань, порушених у Статуті. Вона також відіграє важливу роль у створенні стандартів і кодифікації міжнародного права[76].

Асамблея проходить у вересні-грудні кожного року (основна сесія), а в наступний період - з січня по вересень (відновлювальна сесія) - збирається при необхідності, у тому числі для розгляду доповідей Четвертого і П'ятого комітетів. Крім того, у ході відновлювальної сесії Асамблея розглядає поточні питання, що мають виключно важливе значення для міжнародного співтовариства, у формі тематичних дебатів високого рівня, які організовує Голова Генеральної Асамблеї у консультації з державами-членами. У цей період Асамблея традиційно проводить також неофіційні консультації щодо широкого кола основних питань відповідно до своїх резолюцій.

Асамблея уповноважена виносити державам рекомендації з міжнародних питань, що належать до її компетенції. Вона також виступає ініціатором заходів політичного, економічного, гуманітарного, соціального та правового характеру, що позитивно впливають на життя мільйонів людей у всьому світі. Історична Декларація тисячоліття, прийнята у 2000 році, та підсумковий документ Світового саміту 2005 року відображають відданість держав-членів досягненню конкретних цілей в інтересах забезпечення миру, безпеки та роззброєння, а також розвитку та викорінення бідності; захисту прав людини та затвердження принципу верховенства права; охорони нашого загального довкілля; задоволення особливих потреб Африки; та зміцнення Організації Об'єднаних Націй. У вересні 2015 року Асамблея погодила набір з 17 цілей у сфері сталого розвитку, що містяться у підсумковому документі саміту Організації Об'єднаних Націй для прийняття порядку денного в галузі розвитку на період після 2015 року (резолюція 70/1: «Перетворення нашого світу: Порядок денний у галузі сталого розвитку на період до 2030»)[77].

Відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй Генеральна Асамблея може[78]:

- розглядати та затверджувати бюджет Організації Об'єднаних Націй та встановлювати розмір фінансових внесків держав-членів;
- обирати непостійних членів Ради Безпеки та інших рад і органів Організації Об'єднаних Націй та за рекомендацією Ради Безпеки призначати Генерального секретаря;
- розглядати загальні принципи співробітництва у справі підтримки міжнародного миру та безпеки, у тому числі принципи, що стосуються роззброєння, та виносити відповідні рекомендації;
- обговорювати будь-які питання, що стосуються міжнародного миру та безпеки, надавати з таких питань рекомендації, за винятком тих випадків, коли той чи інший спір чи ситуація перебуває на розгляді Ради Безпеки;
- обговорювати, за винятком таких самих випадків, будь-які питання, що охоплюються Статутом або пов'язані з повноваженнями та функціями будь-якого з органів Організації Об'єднаних Націй, та виносити за ними рекомендації;
- організувати дослідження та виносити рекомендації з метою сприяння міжнародному співробітництву в політичній галузі, розвитку та кодифікації міжнародного права, здійсненню прав людини та основних свобод та міжнародному співробітництву в економічній, соціальній та гуманітарній галузях, а також у галузях культури, освіти та охорони здоров'я;
- рекомендувати заходи залагодження будь-якої ситуації, яка могла б порушити дружні стосунки між країнами;
- розглядати доповіді Ради Безпеки та інших органів Організації Об'єднаних Націй.

Асамблея може також вживати заходів у випадках загрози миру, порушення миру або акту агресії, якщо Рада Безпеки не може діяти через позицію одного з постійних членів, який голосує проти. У таких випадках згідно з її резолюцією «Єдність на користь миру» від 3 листопада 1950 року

Асамблея може негайно розглянути це питання та рекомендувати своїм членам колективні заходи для підтримки чи відновлення міжнародного миру та безпеки.

Кожна із 193 держав-членів має в Асамблеї один голос. Рішення з окремих важливих питань, таких як рекомендації щодо миру та безпеки, вибори членів Ради Безпеки та Економічної та Соціальної Ради та бюджетні питання приймаються більшістю у дві третини голосів держав-членів, тоді як з інших питань рішення приймаються простою більшістю[79].

В останні роки докладаються зусилля до того, щоб рішення з питань, що розглядаються, приймалися не шляхом офіційного голосування, а на основі консенсусу, що забезпечує більш широку підтримку рішень Асамблеї. Після проведення консультацій з делегаціями та досягнення згоди Голова може запропонувати ухвалити ту чи іншу резолюцію без голосування.

Не припиняються зусилля, спрямовані на те, щоб зробити роботу Генеральної Асамблеї більш цілеспрямованою та актуальною. Це завдання було позначене як пріоритетне під час п'ятдесят восьмої сесії, і в ході наступних сесій тривали зусилля щодо раціоналізації порядку денного, удосконалення практики та методів роботи головних комітетів, підвищення ролі Генерального комітету, зміцнення ролі та авторитету Голови Асамблеї та розгляду ролі Асамблеї у процесі діяльності Генерального секретаря.

На сімдесятій та сімдесят першій сесіях Асамблея ухвалила історичні резолюції про активізацію роботи Генеральної Асамблеї (A/RES/70/305 та A/RES/71/323), до яких, зокрема, включений текст присяги, що приймається при вступі на посаду, та текст етичного кодексу Голови Генеральної Асамблеї та у яких передбачається проведення неофіційних інтерактивних діалогів з кандидатами на посаду Голови Генеральної Асамблеї[80].

Прямим результатом процесу активізації діяльності є також практика проведення тематичних дебатів високого рівня. Склалася практика періодичного проведення Генеральним секретарем на неофіційних засіданнях Генеральної Асамблеї брифінгів для держав-членів, у ході яких він інформує

їх про свої нещодавні заходи та поїздки. Такі брифінги стали загальноновизнаною формою обміну думками між Генеральним секретарем та державами-членами.

Відповідно до правил процедури, вибори Голови, заступників Голови та голів головних комітетів проводяться не пізніше ніж за три місяці до початку нової сесії з метою подальшого зміцнення координації та розподілу роботи між головними комітетами та між комітетами та пленарними засіданнями. 17 червня Асамблея обрала своїм Головою на сімдесят п'ятій сесії Його Превосходительство Волкана Бозкира (Туреччина)[81].

На щорічних спільних дебатах Асамблеї, в ході яких державам-членам надається можливість викласти свої погляди з найважливіших міжнародних питань. Генеральний секретар представляє свою доповідь про роботу Організації безпосередньо перед початком загальних дебатів.

Після завершення загальних дебатів Асамблея розпочинає розгляд основних пунктів свого порядку денного. З огляду на велику кількість питань на порядку денному Асамблея розподіляє їх між своїми шістьма головними комітетами з урахуванням тематики їхньої роботи. Комітети обговорюють ці пункти, намагаючись, де це можливо, узгодити різні підходи держав, і подають свої рекомендації, зазвичай у формі проектів резолюцій та рішень, для розгляду та прийняття рішень на пленарних засіданнях Асамблеї.

Шістьма головними комітетами є: Комітет з питань роззброєння та міжнародної безпеки (Перший комітет); Комітет з економічних та фінансових питань (Другий комітет); Комітет із соціальних та гуманітарних питань та питань культури (Третій комітет); Комітет із спеціальних політичних питань та питань деколонізації (Четвертий комітет); Комітет з адміністративних та бюджетних питань (П'ятий комітет); та Комітет із правових питань (Шостий комітет).

Однак у ряді пунктів порядку денного, таких як питання про Палестину та положення на Близькому Сході, Асамблея приймає рішення безпосередньо на своїх пленарних засіданнях[82].

Відповідно до статті 22 Статуту Генеральна Асамблея може утворювати такі допоміжні органи, які вона визнає необхідними для здійснення своїх функцій.

За минулі роки у Генеральній Асамблеї утворилися різні регіональні групи, які використовуються для цілей виборів, служать механізмами для проведення консультацій та сприяють вирішенню процедурних питань. Це такі групи: держави Африки; держави Азії та Тихого океану; держави Східної Європи; держави Латинської Америки та Карибського басейну; а також держави Західної Європи та інші держави. Голова Генеральної Асамблеї обирається з урахуванням принципу ротації між цими регіональними групами.

Крім своїх чергових сесій Асамблея може збиратися на спеціальні та надзвичайні спеціальні сесії. До цього часу Асамблеєю була скликана 32 спеціальна сесія з питань, що вимагали особливої уваги, у тому числі з таких питань, як питання про Палестину, фінансове становище Організації Об'єднаних Націй, роззброєння, міжнародне економічне співробітництво, наркотики, довкілля, населення, жінки, соціальне розвиток, населені пункти, ВІЛ/СНІД, апартеїд та Намібія[83].

Тридцять перша спеціальна сесія, присвячена пандемії COVID-19, розпочалася 10 липня 2020 року, і на сьогоднішній день у її ході було прийнято низку процедурних рішень. У своїй резолюції 74/276 Асамблея ухвалила скликати свою тридцять другу спеціальну сесію з викликів та заходів у сфері попередження корупції, боротьби з нею та посилення міжнародного співробітництва з 26 по 28 квітня 2021 року[84].

Десять надзвичайних спеціальних сесій були присвячені ситуаціям, щодо яких Рада Безпеки виявилася неспроможною прийняти рішення: Угорщина (1956 рік), Суецький канал (1956 рік), Близький Схід (1958 та 1967 роки), Конго (1960 рік), Афганістан (1964 рік), Палестина (1980 і 1982 роки), Намібія (1981 рік), окуповані арабські території (1982 рік) та незаконні ізраїльські дії в окупованому Східному Єрусалимі та на решті окупованої

палестинської території (1997, 1999, 2000 , 2003, 2004, 2006 та 2009 роки)[85].

13 червня 2018 року Асамблея прийняла рішення тимчасово перервати десяту надзвичайну спеціальну сесію та уповноважити Голову Асамблеї відновити її засідання на прохання держав-членів.

Робота Організації Об'єднаних Націй значною мірою визначається рішеннями Генеральної Асамблеї, за практичне здійснення яких переважно відповідають: комітети та інші допоміжні органи, що засновуються Асамблеєю для вивчення конкретних питань, таких як роззброєння, підтримання миру, деколонізація, економічний розвиток, навколишнє середовище та права людини та подання з них доповідей; Секретаріат Організації Об'єднаних Націй – Генеральний секретар та його штат міжнародних цивільних службовців; Департамент у справах Генеральної Асамблеї та конференційного управління виступає у рамках Секретаріату Організації Об'єднаних Націй як координатор з усіх питань[86].

Отже, враховуючи вище викладене, можемо констатувати, що Генеральна Асамблея є головним дорадчим органом ООН, який складається з представників усіх держав-членів, кожна з яких має один голос. Рішення з таких важливих питань, як мир і безпека, прийняття нових членів та бюджет вимагають підтримки більшості у дві третини голосів. Рішення з інших питань затверджуються простою більшістю; такі рішення можуть прийматися без голосування або шляхом голосування, яке може бути документально оформлене, не оформлене або здійснюватися шляхом поіменного голосування. Незважаючи на те, що рішення, прийняті Генеральною Асамблеєю, не мають обов'язкової юридичної сили для урядів, вони відображають світову громадську думку щодо головних міжнародних проблем, а також є моральним авторитетом для світової спільноти. Діяльність ООН здійснюється переважно на підставі рішень Генеральної Асамблеї, тобто на підставі волі більшості членів, вираженої в резолюціях, прийнятих Генеральною Асамблеєю.

РОЗДІЛ 3. РЕГІОНАЛЬНІ СИСТЕМИ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ В ЄВРОПІ

3.1. Система колективної безпеки на базі військово-політичного блоку НАТО

Організація Північноатлантичного договору, безумовно, завжди відіграла значну роль у процесі забезпечення безпеки насамперед на європейському континенті. Не секрет, що з моменту утворення і до закінчення холодної війни головним завданням, яке ставив перед собою Північноатлантичний альянс було стримування Радянського Союзу. Однак після закінчення холодної війни НАТО не чекала на участь Організації Варшавського договору[87].

Очевидно, більшість держав – учасниць Північноатлантичного договору мали власні інтереси у тому, щоб військово-політичний блок продовжив своє існування. Так, наприклад, для Сполучених Штатів Америки НАТО є ефективним інструментом участі у питаннях безпеки європейських країн. Розпад такої потужної з військово-політичного погляду країни, як Радянський Союз, незмінно повинен був призвести до зміни балансу сил у Європі. У таких умовах американський естеблішмент просто не міг дозволити собі відмовитися від ефективних інструментів впливу на процес забезпечення безпеки на європейському континенті. У свою чергу, країни Західної Європи, очевидно, розглядали НАТО деяким гарантом безпеки в часи докорінних політичних змін[88].

Текст Північноатлантичного договору не містить жодних згадок про комуністичні країни або умови припинення діяльності союзу. Інакше кажучи, жодних перешкод подальшого існування організації не було. Проте зміна політичної та стратегічної ситуації у світі вимагала від Північноатлантичного альянсу адаптації до нових умов.

Закінчення холодної війни ознаменувало початок нової епохи у міжнародних відносинах. На тлі розуміння того, що докорінні зміни

відбуваються «тут і зараз», політичні діячі охоче освоювали нові підходи щодо безпеки. У той же час відбувалося активне формування ідеї відмови від традиційного розуміння безпеки, орієнтованого виключно на військові фактори. Обмеженість традиційного підходу не дозволяла проводити повноцінний аналіз подій навіть часів холодної війни, адже військові фактори ніколи не грали визначальну роль. З'явилося розуміння, що питання безпеки зачіпають безліч комплексних відносин. Згодом ці ідеї стали основою теорії сек'юритизації[89].

Ймовірно, тому ідею просування ліберальних цінностей у колишні комуністичні країни Європи було підтримано всіма членами НАТО. Лібералізація посткомуністичних країн Європи обумовлена не лише прагненням підпорядкувати своїй політичній волі держави, що переживають перехідний період, а й з міркувань безпеки. Значною мірою саме процесом лібералізації пояснюється процес прийняття східноєвропейських країн до складу НАТО.

З точки зору складу учасників європейських інститутів з питань регіональної безпеки, конкуренцію НАТО здатне було скласти лише НБСЄ (з 1 січня 1995 року перейменовано на ОБСЄ), оскільки серед держав-учасниць Ради були й північноамериканські країни. Однак метою НБСЄ не було забезпечення безпеки ні в Північноатлантичному регіоні (попри членство США та Канади), ні в Азії (хоча багато азіатських країн мали членство в НБСЄ). Крім того, вже у 1990-х роках у низці європейських країн була популярна ідея про послаблення впливу неєвропейських держав на політичні процеси у Європі. Тому насправді перспективи НБСЄ потіснити НАТО у процесі забезпечення безпеки на європейському континенті були мізерними. Якби реформи в рамках НБСЄ не проходили, послабити роль неєвропейських держав у рамках цієї структури є малоімовірним. До того ж, у рамках НБСЄ в галузі військової безпеки вирішуються завдання з питань контролю за розповсюдженням озброєнь, дипломатичних зусиль щодо запобігання конфліктам та заходам щодо побудови довірчих відносин та безпеки, чого

недостатньо для ефективного забезпечення регіональної безпеки. Ймовірно, саме через відсутність ефективних механізмів забезпечення безпеки нині роль ОБСЄ зводиться в основному до здійснення моніторингових місій[90].

Так звані домовленості «Берлін Плюс», які є укладеною у 2003 році між НАТО і ЄС рамковою угодою, на даний момент є деякою платформою, на якій будується співпраця між цими двома організаціями. Багато в чому, саме ці домовленості дозволили європейським країнам провести самостійні операції у колишній югославській республіці Македонія та у Боснії та Герцеговині у 2003 та 2004 роках відповідно. Незважаючи на те, що ці дві операції були засновані на попередніх місіях НАТО, вже в червні 2003 року Європейський Союз розпочав свою першу незалежну миротворчу операцію в Демократичній Республіці Конго відповідно до Резолюції РБ ООН 1484 (2003). Надалі під егідою ЄС було проведено десятки операцій та місій із кризового регулювання не лише в Європі, а й в Азії та Африці. В даний час Європейський союз бере участь у 14 місіях, включаючи поліцейську місію в Косово, сприяння безпеці кордонів між Республікою Молдовою та Україною, підготовку збройних сил у Демократичній Республіці Конго та Малі, протидію морському піратству в Сомалі, постконфліктне будівництво у Лівії тощо[91].

При цьому Європейський Союз продовжує тісне партнерство з НАТО у сфері безпеки. У рамках стратегічного та оперативного співробітництва між Європейським Союзом та Північноатлантичним альянсом були вироблені механізми взаємодії на рівні політиків та військових. У середині 2000-х років при Військовому штабі ЄС було засновано Постійну групу зв'язку взаємодії НАТО, а при штабі об'єднаних збройних сил НАТО в Європі було створено відділ ЄС.

Ми бачимо, що незважаючи на прагнення Європейського Союзу набути самостійності у питаннях безпеки в Європі, ЄС не відмовляється від тісної співпраці з НАТО.

Парадоксальність ситуації полягає в тому, що у своєму прагненні розвивати європейський потенціал у сфері забезпечення безпеки, європейські країни прагнуть європейсько-американської співпраці. Звичайно, Європейський Союз вже зараз здатний самостійно здійснювати деякі ініціативи у сфері безпеки, однак не слід забувати, наскільки велику роль відіграє підтримка НАТО в рамках домовленостей «Берлін плюс» для проведення самостійних операцій ЄС.

Крім того, американський досвід у проведенні миротворчих операцій та посткризовому регулюванні підштовхує європейські країни (особливо членів НАТО) до активної співпраці зі США в рамках оборонної політики. Таким чином, більшість європейських країн бачать можливість розвитку європейського оборонного потенціалу виключно у тісному партнерстві зі США.

Враховуючи те, що Вашингтон протягом багатьох років активно підтримує ідею про те, що НАТО має залишатися головним консультативним форумом у питаннях безпеки серед союзників (тобто і в питаннях європейської безпеки), і протидіє будь-яким політичним рішенням, які можуть завдати шкоди альянсу, Європейсько-американське співробітництво у сфері міжнародної безпеки неминуче зводиться насамперед до союзницьких відносин у рамках Північноатлантичного договору.

Але, незважаючи на заяви офіційних осіб про те, що НАТО та ЄС доповнюють одна одну у питаннях запобігання та розв'язанню криз, відносини між цими організаціями дуже суперечливі. Поряд із тісною співпрацею, ми спостерігаємо елемент політичної конкуренції[92].

Наприклад, Європейський Союз і НАТО одночасно реалізовували концепцію сил швидкого реагування. В рамках ЄС було створено так звані бойові групи чисельністю до 1500 осіб, а в рамках Північноатлантичного альянсу – сили реагування НАТО. Ще одним яскравим прикладом є досвід обох організацій Дарфурі (Судан). Виконуючи схожі завдання, замість об'єднання своїх зусиль діяльність ЄС та НАТО звелася до дублювання

функцій один одного та політичної конкуренції. Іншими словами, різне бачення тих чи інших країн щодо ролі організацій у виконанні певних завдань перешкоджає реалізації потенціалу тісної взаємодії між ЄС та НАТО.

До того ж, процес співпраці між цими двома організаціями ускладнюються іншими факторами. По-перше, слід зазначити, що не всі члени Європейського Союзу мають членство в Північноатлантичному альянсі. Звичайно, більшість з таких країн можуть брати активну участь в обговоренні питань забезпечення європейської безпеки в рамках офіційних зустрічей на різних рівнях та постійно діючих структур, створених для здійснення активної співпраці між ЄС та НАТО. Проте деякі з цих країн, зокрема Мальта та Кіпр, просто позбавлені можливості брати активну участь у процесі забезпечення безпеки на Європейському континенті. Справа в тому, що ці країни приєдналися до ЄС у 2004 році і не мають угод про обмін секретною документацією з НАТО. Так, представники цих країн беруть участь в обговореннях з питань безпеки на неофіційних зустрічах, але варто визнати, що такий стан справ не є ідеальним[93].

Крім того, також є проблеми, пов'язані з принциповими позиціями деяких країн. Яскравим прикладом є протиріччя Туреччини та Греції, які нерідко підштовхують ці країни знімати деякі питання з порядку денного. З одного боку, це демонструє структурну недосконалість механізму взаємодії союзників і партнерів у процесі забезпечення безпеки, з іншого боку, є чудовим прикладом того, що власні інтереси окремих країн здатні суттєво утруднити роботу з важливих напрямків у рамках багатостороннього співробітництва.

При цьому Північноатлантичний альянс на сьогоднішній день продовжує відігравати роль в процесі забезпечення європейської безпеки. Справді, як було зазначено вище, деякі європейські країни вважають, що безпека в регіоні має здійснюватися власними силами Європейського союзу, але змушені погодитися з тим, що присутність американської сторони в

цьому процесі є необхідністю. Це було зазначено і в Стратегії європейської безпеки, і в багатьох доповідях Європейського Союзу з питань безпеки.

Окрім того, що Північноатлантичний альянс має великі можливості у забезпеченні регіональної безпеки, керівництво НАТО успішно вирішує свої політичні завдання: зокрема, варто відзначити прагнення альянсу займати ключові посади в інститутах командування та планування будь-яких міжнародних військових операцій, посиляючись на досвід організації.

Асиметрія у відносинах між Європейським Союзом та Північноатлантичним альянсом нікуди не зникла, навпаки, останніми роками спостерігається її посилення. У 2016 році на саміті у Варшаві було підписано Спільну декларацію НАТО та ЄС, в якій було визначено пріоритетні галузі співробітництва, а саме: протидію гібридним загрозам, зміцнення оперативного взаємодії на морі, у тому числі у питаннях пов'язаних з міграцією, кібербезпека та зміцнення практичної взаємодії та сумісності. Насправді така співпраця, швидше, йде на користь НАТО і лише збільшує асиметричність у відносинах цих двох організацій у процесі забезпечення європейської безпеки. Спільна декларація, яка зобов'язує Європейський Союз включитися в практичну взаємодію з альянсом, в той же час передбачає, що ЄС дотримуватиметься тих стратегій і рішень, які були сформульовані в рамках НАТО. Таким чином, Європейський Союз робить крок назад у своєму прагненні зміцнити свою стратегічну самостійність у галузі безпеки, курс на яку було визначено у Глобальній стратегії зовнішньої політики та безпеки ЄС 2016 року[94].

Збільшенню ролі НАТО в архітектурі європейської безпеки сприяє вихід Великобританії з Європейського Союзу. Сполучене королівство є одним із лідерів за рівнем боєздатності збройних сил. Отже, єднання Європи у сфері забезпечення безпеки без Великобританії стає певною мірою безглуздом. Відповідно, вибудувувати ефективну модель забезпечення європейської безпеки на сьогоднішній день є можливим лише через НАТО.

Як ми бачимо, архітектура регіональної безпеки на європейському континенті, як і раніше, має натоцентричний характер. Незважаючи на те, що Альянс не є ідеальним механізмом, він залишається основним майданчиком для обговорення питань безпеки на європейському континенті і, швидше за все, продовжить залишатися таким у найближчому майбутньому.

3.2. ОБСЄ та її роль у забезпеченні європейської безпеки

Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) - це організація, яка у складі 55 держав-учасниць займається забезпеченням безпеки. Маючи понад 3000 співробітників, які працюють у 19 місцях на місцях та в п'яти інститутах, що складають у сукупності єдину регіональну організацію з безпеки, ОБСЄ у своєму регіоні є головним інструментом раннього попередження, запобігання конфліктам, регулювання криз та постконфліктного відновлення[95].

Організація з безпеки та співробітництва в Європі займається забезпеченням: раннього попередження та запобігання конфліктам; свободи, плюралізму та незалежності ЗМІ; заходів зміцнення довіри та безпеки; демократичних виборчих процесів; прав людини та громадянського суспільства; контртерористичних заходів; діяльності високопрофесійної поліції та підтриманням поваги населення до поліції; належної практики державного управління та верховенства закону; діяльності в галузі економіки та навколишнього середовища; заходів щодо контролю за озброєннями, включаючи легку та стрілецьку зброю.

Сьогодні, коли в Європі покінчено з конфронтацією та розколом на два протиборчі табори, цілі ОБСЄ (раніше - НБСЄ), викладені в Гельсінському заключному акті 1975 року, залишаються не менш актуальними, ніж на той момент. ОБСЄ продовжує внутрішньо еволюціонувати, піддаючи свою роботу на місцях критичній переоцінці та прагнучи знаходити оптимальні рішення для врегулювання численних конфліктів у сучасному світі.

ОБСЄ надає великого значення розвитку відносин з іншими міжнародними організаціями, науковими установами, регіональними установами та неурядовими організаціями, бачачи в даній співпраці вірний та ефективний шлях до вирішення проблем запобігання конфліктам, регулювання криз та постконфліктного відновлення.

Організація з безпеки та співробітництва в Європі була утворена в рамках положень глави VIII Статуту ООН, де передбачається можливість існування «регіональних органів», практично регіональних організацій, наділених повноваженнями щодо мирного вирішення «місцевих суперечок», тобто суперечок між державами-учасницями таких організацій. У цьому контексті у розділі VIII Статуту ООН йдеться, що регіональні угоди та організації можуть робити значний внесок до зусиль Ради безпеки ООН щодо забезпечення миру та безпеки[96].

ОБСЄ є єдиною організацією, яка включає всі європейські держави, Сполучені Штати Америки та Канаду, які несуть спільну відповідальність за безпеку в Європі. Завдяки цьому унікальному положенню вона незамінна.

Організація з безпеки та співробітництва в Європі як регіональна організація за змістом глави VIII Статуту ООН заявила про себе як про головний інструмент у своєму регіоні для раннього попередження, запобігання конфліктам, врегулювання криз та постконфліктного відновлення[97].

З погляду міжнародного права (*de jure*) ОБСЄ не є повноцінною міжнародною організацією, оскільки не має свого Статуту, як, наприклад, ООН. З практичної ж точки зору (*de facto*) ОБСЄ є міжнародною організацією з широкими можливостями та величезним потенціалом у галузі забезпечення міжнародної безпеки. Тобто ОБСЄ посідає унікальне становище. З одного боку, вона не має формального міжнародно-правового статусу, а всі її рішення є політично зобов'язуючими, але не мають обов'язкової юридичної сили. Разом з тим у неї є більшість атрибутів, зазвичай властивих міжнародним організаціям, постійно діючі керівні

органи, постійні штаб-квартира та інститути, постійний персонал, регулярне фінансування та відділення на місцях. Більшість прийнятих у ній документів, рішень та зобов'язань наділені юридичною формою, а їх тлумачення вимагає знайомства з міжнародно-правовими принципами та нормативною методологією права міжнародних договорів. Навіть те, що положення, прийняті в рамках ОБСЄ, не мають обов'язкової юридичної сили, не знижує їх ефективності. Підписані на найвищому політичному рівні, вони можуть вважатися не менш вагомими, ніж положення будь-яких міжнародно-правових актів.

Останнім часом розглядається питання про підготовку та підписання всіма державами-учасницями конвенції з ОБСЄ, яка могла б стати Статутом ОБСЄ. Це необхідно для надання організації нового статусу та посилення її потенціалу.

Організація з безпеки та співробітництва в Європі була створена з ініціативи СРСР у 1975 році і називалася «Нарада з безпеки та співробітництва в Європі». Головна мета Народи полягала у врегулюванні спірних питань між капіталістичним Заходом та соціалістичним Сходом. Проте з припиненням холодної війни настав поворотний момент у діяльності Народи, коли на Паризькій зустрічі на найвищому рівні в листопаді 1990 року НБСЄ був заданий новий курс. У Паризькій хартії для нової Європи перед НБСЄ було поставлено завдання зробити свій внесок в управління процесом історичних змін у Європі і дати відповідь на нові виклики, що виникають після закінчення холодної війни, створивши постійні інститути та оперативний потенціал[98].

У контексті Паризької зустрічі на найвищому рівні, у листопаді 1990 року, було підготовано важливу угоду щодо контролю над озброєннями – Договір про звичайні збройні сили в Європі. На даний момент до активу військово-політичного виміру НБСЄ/ОБСЄ увійшло й кілька інших важливих договорів, що стосуються військової безпеки, у тому числі Договір з відкритого неба 1992 року та Віденські документи 1990, 1992, 1994 та 1999

років, а також має ключове значення Документ про легку та стрілецьку зброю (2000 рік).

Усі документи ОБСЄ, крім двох договорів, прийнятих у рамках організації (ДЗЗСЄ та «Відкрите Небо»), мають лише політично-обов'язковий характер. І найчастіше на практиці відбувається розбіжність між політично-обов'язковими домовленостями в рамках ОБСЄ та внутрішнім законодавством держав-учасниць. Наприклад, після прийняття державою політичних зобов'язань доповідати про свої збройні сили, про військові навчання, що проводяться, і т.д. виникають внутрішні акти (юридично-обов'язкові) про державну таємницю, про нерозголошення секретних даних, про заборону доступу до військової інформації тощо.

Щодо договорів, підписаних у рамках ОБСЄ - ДЗЗСЄ та «Відкрите Небо», хоча вони й мають юридично-обов'язковий характер для держав-учасниць, але відображають потреби днів, що давно минули. Дані угоди були підписані в роки холодної війни і були покликані врівноважити збройні сили двох блоків, що протистояли один одному - НАТО і ОВС[99].

Прагнучи адаптуватися до змін, спричинених закінченням холодної війни, особливо розпадом Організації Варшавського договору, держави-учасниці доручили своїм делегаціям у Спільній консультативній групі з ДЗЗСЄ у травні 1996 року розпочати консультації, спрямовані на покращення дії Договору в обстановці, що змінилася у сфері безпеки Європи. Ці консультації були завершені в листопаді 1999 року на Стамбульській зустрічі глав держав і урядів країн - учасниць ОБСЄ, де було підписано Угоду про адаптацію Договору про Звичайні збройні сили в Європі, що відкрило можливість приєднання до Договору для держав, які не є і ніколи не були членами НАТО чи Варшавського пакту. Адаптований договір також поклав кінець розколу Європи на два блоки, визначивши для кожної держави індивідуальні граничні рівні озброєнь замість встановлення граничних групових рівнів.

І хоча договір про Звичайні Збройні Сили в Європі був переглянутий, у ньому є низка недоліків. Це зокрема те, що він діє лише на європейській частині регіону ОБСЄ (тільки 30 із 55 країн-учасників підписали цей договір), наприклад США в даній угоді не беруть участі, Росія та Казахстан охоплюються договором лише частково (у Росії – до Уральських гір), у Туреччині договір не дійсний у тій частині, де переважно проживають курди.

У Парижі в 1990 році були створені такі постійно діючі органи: Рада міністрів закордонних справ, Комітет старших посадових осіб, Секретаріат, Центр запобігання конфліктам, Бюро з вільних виборів, Парламентська асамблея. Було переглянуто місії. Робота Наради набула більш систематизованого характеру[100].

На Будапештській зустрічі на найвищому рівні 1994 року, учасники якої констатували, що НБСЄ вже не є просто Народою, - вирішили перейменувати її в Організацію з безпеки та співробітництва в Європі. Це дало Організації новий політичний імпульс і водночас стало відображенням того шляху інституційного розвитку, який був пройдений нею з моменту закінчення холодної війни.

На Лісабонській зустрічі на найвищому рівні в 1996 році було здійснено подальше опрацювання питання про ключову роль ОБСЄ у справі зміцнення безпеки та стабільності. Ця зустріч також стимулювала розробку в ОБСЄ прийнятої на Стамбульській зустрічі на найвищому рівні 1999 року Хартії європейської безпеки, яка передбачала вдосконалення оперативних можливостей Організації. Крім того, у Стамбулі 30 держав - учасниць ОБСЄ підписали переглянутий Договір про звичайні збройні сили в Європі.

ОБСЄ втілює принцип, згідно з яким безпека носить всеосяжний характер і має бути організована на основі партнерства держав. Організацію відрізняє притаманний тільки їй підхід до забезпечення безпеки, що є одночасно всебічним та заснованим на співпраці. Всестороннім у тому сенсі, що він охоплює три виміри безпеки - людський, військово-політичний та економіко-екологічний, внаслідок чого ОБСЄ займається широким колом

питань, пов'язаних із зміцненням безпеки, включаючи контроль над озброєннями, превентивну дипломатію, заходи зміцнення довіри та безпеки, права людини, демократизацію, а також економічну та екологічну безпеку. А співпраця полягає в тому, що держави, які беруть участь у діяльності ОБСЄ, мають однаковий статус і не пов'язані договірними зобов'язаннями внаслідок чого рішення приймаються на основі консенсусу і носять політично, а не юридично обов'язковий характер[101].

Принцип консенсусу є характерною рисою ОБСЄ, він не характерний більше для жодної міжнародної організації. Цей принцип змушує сторони знаходити компроміс і виносити загальноприйнятні рішення, не дозволяючи сильнішим державам диктувати свої умови слабким.

У науковій літературі часто можна зустріти негативне ставлення до принципу консенсусу, тому що він не дозволяє приймати рішення швидко і завжди викликає тривалі дискусії. Пропонують залишити голоси основних держав-учасниць, а решту об'єднати в різні блоки за інтересами. І зараз вже є такі позиції, як консенсус мінус один і консенсус мінус два. Однак принцип консенсусу дозволяє навіть не виносити на обговорення різні пропозиції, якщо вже наперед відомо, що за ними будуть противники[102].

Важливим моментом в архітектурі європейської безпеки є співпраця ОБСЄ з іншими міжнародними організаціями. Необхідно виключити дублювання функцій ОБСЄ, ЄС, НАТО та ООН. Для цього треба тісно координувати свої дії та рішення, визначити поле діяльності для кожної з організацій, виходячи з наявних у їх потенціалі механізмів та засобів забезпечення міжнародної безпеки. Для ОБСЄ у цій загальній системі забезпечення миру та стабільності можна виділити нішу політичних переговорів при врегулюванні міжнаціональних суперечок та конфліктів. Наприклад, прийняття будь-яких документів шляхом консенсусу, оскільки ОБСЄ має величезний досвід саме в цій галузі і немає інших ефективних механізмів, які мають НАТО та ЄС[103].

Головним для ОБСЄ були і залишаються виключення застосування сили, раннє попередження конфліктів та врегулювання криз за політичними засобами, прийняття засобів запобігання конфліктам та мирне врегулювання спорів. Усе це входить у поняття превентивної дипломатії. Саме такий підхід закріплений у рішеннях «Гельсінкі-2», де сказано, що операції ОБСЄ щодо підтримки миру не передбачатимуть примусові дії, а останні розглядаються як тимчасовий захід, доки не буде налагоджений надійний механізм своєчасного попередження виникнення конфліктів та мирного врегулювання спорів та розбіжностей. А до того часу ОБСЄ звертатиметься за допомогою до ООН, ЄС та НАТО в контексті необхідних кроків з підтримки миру.

У зв'язку з обстановкою, що змінилася, на міжнародній арені (розпад протиборчих блоків) виклики в галузі безпеки кардинально змінилися. Якщо раніше ОБСЄ успішно вела переговори між Заходом і Сходом і була ефективним засобом запобігання конфліктам, то зараз організації довелося підлаштовуватися під нові виклики в галузі міжнародної безпеки (торгівля людьми, наркотиками, міжнародний тероризм тощо). Всі виміри безпеки перетинаються: наприклад, якщо не знищити застарілі боєприпаси, то завдається непоправна шкода навколишньому середовищу. Тому необхідно постійно тримати руку на пульсі часу і вирішувати проблеми в міру їх появи в комплексі, не відриваючи один від одного.

Ті результати, яких досягла ОБСЄ за довгі роки роботи, можна втратити, якщо постійно не вести переговори і не підлаштовуватися під умови навколишнього світу[104].

Головний результат – це довіра між державами. Необхідна прозорість і доступність інформації, що відноситься до військової сфери. Величезний прорив був зроблений у цьому напрямі з часів холодної війни до сьогодення.

Підсумовуючі, зараз ОБСЄ займає унікальне місце серед європейських інститутів безпеки. Воно визначається широтою її членського складу, її всеосяжним підходом до безпеки, наявними у неї інструментами запобігання конфліктам, глибоко вкоріненими традиціями відкритого діалогу та

формування консенсусу, а також наявністю налагоджених механізмів співпраці з іншими міжнародними організаціями.

3.3. Діяльність СНД у сфері забезпечення стабільності в Європі

8 грудня 1991 року у Віскулях – резиденції Білоруського уряду у Біловезькій пущі – керівники Республіки Білорусь, Російської Федерації та України підписали Угоду про створення Співдружності Незалежних Держав (далі - СНД)[105].

21 грудня 1991 року в Алма-Аті голови одинадцяти суверенних держав (крім прибалтійських держав та Грузії) підписали Протокол до цієї Угоди, в якому наголосили, що Азербайджанська Республіка, Республіка Вірменія, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Республіка Молдова, Республіка Таджикистан, Республіка Туркменістан, Республіка Узбекистан та Республіка Україна на рівноправних засадах утворюють Співдружність Незалежних Держав.

Учасники зустрічі одноголосно прийняли Алма-Атинську Декларацію, що підтвердила прихильність колишніх союзних республік до співпраці у різних галузях зовнішньої та внутрішньої політики, що проголосила гарантії виконання міжнародних зобов'язань колишнього Союзу РСР. Пізніше, у грудні 1993 року, до Співдружності приєдналася і Грузія.

Необхідною передумовою соціально-економічного та політичного розвитку кожної з держав-учасниць було завдання підтримання миру та стабільності на просторі СНД[106].

У питаннях врегулювання конфліктів та проведення миротворчої діяльності на території держав - учасниць Співдружності Азербайджанська Республіка та Україна визнають функції та повноваження у цій сфері виключно за ООН та ОБСЄ.

Своєю метою співдружність вважає забезпечення «миру» та «стабільності». Організаційним стрижнем СНД є Рада міністрів оборони

(РМО), утворена 1992 року (учасники - Азербайджанська Республіка, Республіка Вірменія, Республіка Білорусь, Грузія, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Російська Федерація, Республіка Таджикистан, Республіка Узбекистан)[107].

За рішенням Ради голів держав СНД було створено Штаб із координації військового співробітництва. Він став постійно діючим робочим органом РМО, який мав би здійснювати діяльність з гармонізації національних законодавств держав Співдружності, що входять до цієї структури, у військовій сфері. З метою поглиблення та розвитку військового співробітництва при РМО утворено Комітет начальників штабів, Координаційний комітет з питань протиповітряної оборони, Військово-технічний комітет та ін.

У 1995 році з метою забезпечення охорони повітряних кордонів було створено Об'єднану систему протиповітряної оборони (ОС ППО) (учасники - десять країн СНД, крім Азербайджанської Республіки та Республіки Молдова). В інтересах ОС ППО було засновано першу в СНД Міждержавну фінансово-промислову групу "Граніт" таким чином Росія намагалася налагодити взаємодію у сфері військово-технічного співробітництва[108].

1997 року голови урядів затвердили Концепцію Програми військово-технічного співробітництва, відповідно до якої мали вирішуватися проблеми з ремонту озброєнь та військової техніки, а також мала відновити свою роботу Міждержавна комісія з питань військово-економічного співробітництва держав - учасниць Співдружності.

Загальні інтереси низки країн СНД зумовили розвиток військово-політичної взаємодії в рамках Договору про колективну безпеку (ДКБ) від 15 травня 1992 року (після продовження у квітні 1999 року в ньому беруть участь Республіка Вірменія, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка і Республіка Таджикистан). У системі Договору створено механізми оперативного реагування на загрози та виклики безпеки його учасників. Підписані у рамках ДКБ документи дозволили розпочати

створення регіональних систем колективної безпеки на основних стратегічних напрямках – східноєвропейському, центральноазіатському, кавказькому. Визначено порядок прийняття спільних рішень щодо застосування сил та засобів системи колективної безпеки, закладено необхідну правову основу для тимчасового перебування військових формувань держав - учасниць Договору на територіях сторін. Принципове значення для реалізації планів формування системи колективної безпеки має підписана 20 червня 2000 року Угода про основні засади військово-технічного співробітництва між державами – учасницями Договору про колективну безпеку від 15 травня 1992 року[109].

У сфері прикордонного співробітництва у 1992 році було створено Раду командувачів Прикордонними військами (учасники - всі країни СНД, крім Азербайджанської Республіки, яка фактично також бере активну участь у всіх заходах). Почала працювати нова система охорони кордонів[110].

У своїй діяльності у рамках геополітичної безпеки держави - учасниці СНД планували проводити нищівну боротьбу з міжнародним тероризмом та екстремізмом, наркомафією, що кинули виклик усьому світовому співтовариству.

4 червня 1999 року у Мінську було підписано Договір про співробітництво держав - учасниць СНД у боротьбі з тероризмом (учасники - Азербайджанська Республіка, Республіка Вірменія, Грузія, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Республіка Молдова, росія, Республіка Таджики). Наступним кроком стало затвердження Радою голів держав СНД 21 червня 2000 року Програми боротьби з міжнародним тероризмом та іншими проявами екстремізму на період до 2003 року. У контексті її реалізації 1 грудня 2000 року СМД ухвалила Рішення про створення Антитерористичного центру (АТЦ) - постійно діючого спеціалізованого галузевого органу, призначеного для координації взаємодії компетентних органів держав - учасниць СНД у боротьбі з міжнародним тероризмом та іншими проявами екстремізму[111].

Загальне керівництво Центром здійснювала Рада керівників органів безпеки та спеціальних служб держав – учасниць СНД. 18 квітня 2001 року Рада внесла пропозицію щодо створення на території Киргизької Республіки Регіональної оперативної групи АТЦ. За дорученням Ради голів держав СНД Антитерористичним центром спільно зі Службою національної безпеки Киргизької Республіки проведено роботу з розгортання зазначеної оперативної групи з дислокацією у Бішкеку[112].

Ефективність діяльності АТЦ прямо залежить від того, наскільки активною буде участь країн СНД у відповідних програмах, а також від виконання зобов'язань щодо фінансування цієї структури.

Крім того, держави - учасниці ДКБ у Бішкеку (жовтень 2000 року) та Єревані (травень 2001 року) прийняли рішення щодо формування та функціонування Колективних сил швидкого розгортання Центрально-Азіатського регіону колективної безпеки (КСБР), які призначені для використання, зокрема, у контртерористичні операції. Торішнього серпня 2001 року пройшли командно-штабні тренування КСБР.

Перша масштабна акція держав - учасниць СНД у боротьбі з тероризмом була вжита в 1999 році як відповідь на вторгнення міжнародних бандформувань в південні райони Киргизької Республіки. Згодом щорічно проводилися спільні командно-штабні навчання, під час яких відпрацьовувалися питання організації управління та застосування міжнародних угруповань військ.

Проблематику боротьби зі злочинністю, тероризмом та іншими проявами екстремізму, взаємодії правоохоронних органів держав - учасниць СНД було предметно обговорено у ході трьох міжнародних науково-практичних конференцій.

Очевидно, що у боротьбі з тероризмом особливого значення набуває комплексний підхід та орієнтація на максимальне звуження соціального ґрунту та викорінення причин появи тероризму – безробіття, злиднів, неграмотності, різних форм дискримінації. Просування економічного

співробітництва країн - учасниць СНД могло б сприяти вирішенню цих завдань.

З метою зміцнення міжнародно-правової бази співробітництва у правоохоронній сфері голови держав Співдружності підписали 28 березня 1997 року Протокол до Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року. Наразі завершено експертне опрацювання нової редакції цієї Конвенції.

Поглибленню взаємодії правоохоронних органів також сприяла підписана Угода про співпрацю держав - учасниць СНД у боротьбі зі злочинністю від 25 листопада 1998 року. У тому ж році було підготовлено та прийнято Концепцію взаємодії держав - учасниць СНД у боротьбі зі злочинністю. Підписано також низку інших міждержавних угод у цій галузі.

Важливими складовими багатостороннього антикримінального співробітництва були Координаційна рада генеральних прокурорів (КРГП) та Рада міністрів внутрішніх справ (РМВС), створені відповідно у 1995 та 1996 роках, а також Рада керівників органів безпеки та спеціальних служб країн СНД (1997 рік), Комітет секретарів рад безпеки держав - учасниць ДКБ (2000 рік)[113].

Водночас рівень практичного співробітництва країн СНД, вживані спільні заходи боротьби зі злочинністю мали бути адекватними її реальному масштабу та забезпечувати комплексний системний підхід в організації боротьби проти міжнародної злочинності та кримінальних проявів.

На неформальній зустрічі голів держав СНД у Сочі 1-3 серпня 2001 року обговорювалося питання щодо загрози наркоагресії щодо країн СНД та пропозиції щодо її нейтралізації. Досягнуто домовленості щодо посилення спільних заходів боротьби з незаконним обігом наркотиків, але якісь конкретні результати так і не були досягнуті.

Отже, враховуючи вище викладене, слід констатувати, що особливого успіху СНД на теренах Європейського континенту у напрямку підтримання стабільності не має. Її діяльність з плином часу перетворилася на формальну

інституцію. На даному етапі взаємодію відповідних відомств держав - учасниць Співдружності у сфери забезпечення слід консолідувати на таких напрямках, як боротьба з організованою злочинністю, незаконним обігом наркотиків та торгівлею зброєю, припинення нелегальної міграції та торгівлі людьми, протидія легалізації (відмиванню) доходів, шляхом їх укриття. Але найголовніше над чим варто працювати – це забезпечення прав та основних людини відповідно до загальновизнаних принципів та норм міжнародного права, документів ОБСЄ.

ВИСНОВКИ

Сьогодні міжнародна безпека розглядається як багатогранне і складне явище, що включає джерела небезпеки як військового, так і невійськового характеру. Традиційними джерелами військової небезпеки є: прагнення до гегемонізму, стратегічна ядерна перевага, експансіонізм, міжнародні конфлікти на всіх рівнях, міжнародний тероризм, глобалізована організована злочинність, контрабанда зброї тощо. Етнорелігійні конфлікти (конфлікт на Близькому Сході, конфлікт у Кашмірі, конфлікт у Тибеті) чи інших країн або

ж «п'ята колона» всередині країн все більше політично мотивовані та спровоковані техногенними конфліктами.

У минулому внутрішньо стабільна держава гарантувала своїм громадянам безпеку від зовнішніх загроз, але тепер міжнародна нестабільність може зруйнувати навіть абсолютно неагресивну і внутрішньо стабільну державу, а гарантії міжнародної безпеки можуть бути надійним чинником підтримки національної внутрішньої безпеки.

Організація Об'єднаних Націй з'явилася на світ у 1945 році після спустошливої Другої світової війни з метою підтримки міжнародного миру та безпеки. Організація домагається здійснення цієї мети шляхом запобігання конфліктам, сприяння сторонам конфлікту у примиренні, здійснення миротворчої діяльності, а також створення умов, що сприяють встановленню та зміцненню миру. Щоб бути ефективними, ці види діяльності повинні доповнювати один одного або здійснюватися одночасно.

Рада Безпеки ООН несе головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки. Генеральна Асамблея та Генеральний секретар відіграють важливі та взаємодоповнюючі ролі у справі зміцнення миру та безпеки поряд з іншими органами та установами ООН.

Військово-політичний блок Організація Північноатлантичного договору має на меті зміцнення стабільності та підвищення добробуту в Північноатлантичному регіоні. Країни-учасники об'єднали свої зусилля з метою створення колективної оборони та збереження миру та безпеки. Організація продовж тривалого часу демонструє свою ефективність та результативність у питаннях підтримання миру та безпеки у Європі.

ОБСЄ застосовує комплексний підхід до безпеки у військово-політичній сфері, який включає низку зобов'язань держав-учасниць та механізмів запобігання та врегулювання конфліктів. ОБСЄ допомагає зупинити часто незаконне розповсюдження зброї та пропонує допомогу у її знищенні, проводить щорічний обмін інформацією в рамках Договору про звичайні збройні сили в Європі та здійснює діяльність із запобігання

виникненню конфліктів, сприяючи політичному врегулюванню існуючих конфліктів, а також допомагає проводити процес реабілітації у постконфліктних районах.

Співдружність Незалежних Держав була створена республіками, що входили до складу СРСР (крім балтійських держав), наприкінці 1991 року. Гасло під яким створювалася організація проголошувало, що орган служить подальшому розвитку та зміцненню відносин дружби, добросусідства, міжнаціональної згоди, довіри, взаєморозуміння та взаємовигідного співробітництва між державами-членами. Провідною роллю у підтриманні миру наділила себе росія, провівши «миротворчі» операції у Придністров'ї, Південній Осетії, Абхазії, Грузії, Таджикистані. Проте час показав спірність та доцільність цих заходів мають встановити незалежні експерти.

У мирний час держави дотримуються принципів, яких повинні дотримуватися відповідно до договорів, але в критичні моменти члени колективної безпеки не завжди можуть погодитися боротися з агресором або принаймні визначити спільного агресора. У порівнянні з інтересами системи колективної безпеки кожна країна ставить на перше місце власні інтереси, а інтереси системи колективної безпеки можуть стати перешкодою для певної країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Федоров В. Організація Об'єднаних Націй, інші міжнародні організації та їх роль у XXI столітті: Логос, 2007.
2. Артьомов І.В. Український вимір європейської та євро- атлантичної інтеграції: навчальний посібник; у 2-х кн. Книга 1: Україна-Європейський Союз / І.В. Артьомов. – Ужгород: Ліра, 2008. – 476 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; вип.11).

3. «Charter of the United Nations»/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://www.un.org/en/ documents/charter/>
4. European Commission. A maturing partnership - shared interests and challenges в EU - China relations. COM (2003). 533 finals. Brussels, 2003. P. 11
5. Ізатулла Єзаті., ШОС та майбутні Євразії: Аналітичні доповіді. -М.: МДІМВ (У) №3 (18) / 2006
6. CHARTER FOR EUROPEAN SECURITY/[Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: <http://www.osce.org/ mc/17502>
7. The EU and Central Asia: Strategy for New Partnership. Luxembourg, 2009. P. 15
8. Український незалежний центр політичних досліджень. Конфлікти кінця ХХ століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=1137>
9. Центр дослідження міжнародних відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://edu.cirs.kiev.ua/smainmenu-16/ss-mainmenu-74/e-1---ainmenu-75.html>
10. Король І. 18 років миру і безпеки: до 60-річчя утворення ООН / І. Король. – Ужгород: Ліра, 2005. – 212 с.
11. Міжнародне право. Особлива частина: навч. для студентів юрид. фак. та вузів/І.І. Лукашук; Ріс. акад. наук, Ін-т держави та права, Академ. правовий ун-т. - Вид. 3-тє, перероб. та дод. - М: Волтерс Клувер, 2005. - 544 с.
12. Проблеми безпеки Південно-Східної Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://kimo.univ.kiev.ua/CCE/39.htm>
13. Міжнародне публічне право: Підручник/За ред. Д. К. Бекашева. М., 2002. -553 с.
14. Скосирьов В. Шестеро проти «трьох зол» / В. Скосирьов // Азія та Африка сьогодні. - 2004. - №10.

15. Інтеграційні процеси в сучасному світі: економіка, політика, безпека (Світовий розвиток. Випуск 2; відп. ред. Ф.Г.Войтоловський та А.В. Кузнєцов: ICЕМО РАН, 2007. - 220 с.
16. Міжнародні організації: навч. посіб.; за ред. О.С. Кучика. – К.: Знання, 2005. – 497 с.
17. Європейський Союз [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://svit.ukrinform.ua/organizations.php?page=ev-soyз.htm>
18. Мунтян М.А. Ялтинсько-Потсдамський міжнародний порядок та долі повоєнного світу.URL: <https://histrf.ru/uploads/media/default/0001/26/80410e8713d992025536ccbf2bcdd2543367568c.pdf>.
19. Nünlist C., Thränert O. Putin's Russia and European Security // CSS Analyses in Security Policy. No. 172, April 2015. 4 p.
- 20.Гурова Т. Західний шлях Росії закінчено// Експерт Online. No16 (1072). 16.04.2018. URL: <http://expert.ru/expert/2018/16/oni-dumayut-что-oni-nas-slomayut/>; (Дата звернення: 22.12.2018). Іванов А. Європейська безпека: спадщина минулого та реалії XXI століття. URL: <http://www.sov-europe.ru/2015/5/Ivanov.pdf>.
- 21.Іванов А. Європейська безпека: спадщина минулого та реалії XXI століття // Сучасна Європа. 2015. No5. С.75-78. URL: <http://www.sov-europe.ru/2015-5.htm>.
- 22.Тренін Д. Європейська безпека. Від «аби не було війни» до пошуку нової рівноваги: Московський Центр Карнегі, 2018. С. 3.
- 23.Данилов Д. Формування системи європейської безпеки // Безпека Європи: Весь світ, 2011 - С. 11-70.
24. Арбат А.Г. Врегулювання української кризи // Безпека та контроль над озброєннями 2017-2018: Подолання розбалансування міжнародної стабільності: ICЕМО РАН, 2018. С.113.
25. Карпентер М. Контроль над звичайними озброєннями та заходи зміцнення довіри та безпеки: проблеми та перспективи. Місія США під

- час ОБСЄ. URL: <https://osce.usmission.gov/ru/conventional-arms-control-confidence%C2%AD-security%C2%AD-building-measures-problems-prospects-statement-2016-asrc-ua/>
26. Emerson M. Theresa May's Brexit Speech of 17 January 2017 – Decoding its clarity and ambiguity. CEPS. URL: <https://www.ceps.eu/publications/theresa-may%E2%80%99s-brexit-speech-17-january-2017-%E2%80%93-decoding-its-clarity-and-ambiguity/>
27. Teresa M. PM's Florence speech: a new era of cooperation and partnership between the UK and the EU // Gov.UK. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pms-florence-speech-a-new-era-of-cooperation-and-partnership-between-the-uk-and-the-eu/>
28. Security, law enforcement and criminal justice. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/710802/FINAL_INTERNAL_SECURITY_COMBINED.pdf.
29. Martill B., Sus M. Post-Brexit EU/UK security cooperation: NATO, CSDP+, or 'French connection'? // The British Journal of Politics and International Relations 2018, Vol. 20(4) P. 849.
30. Carothers Th. The end of the Transition Paradigm // Journal of democracy. 2002. No. 13. P. 9.
31. Bozóki A., Hegedűs D. An externally constrained hybrid regime: Hungary in the European Union // Democratization. 2018.. Vol. 25. Issue. 7. URL: <https://tandfonline.com/doi/full/10.1080/13510347.2018.1455664>.
32. Бетмакаєв А.М. Неліберальна демократія та політика пам'яті в Угорщині // АШПИ. URL: <http://ashpi.asu.ru/ic/?p=17581>.
33. Борко Ю.А. Євросоюз у ХХІ столітті: минулі успіхи – не гарантують майбутнього // Проблеми європейської безпеки: Зб. наук. тр. / РАН. ІНІОН. Від. європ. безпеки, Від. Зах. Європи та Америки; ред. кол.: Пархаліна (гол. ред.) та ін. - 2016. Вип. 1: Проблеми європейської безпеки / Ред. - Упоряд. вип. Г.І. Кутирьов, П.О. Трунів. С. 27.

34. EU conference aims to bolster cybersecurity and e-Governance in Eastern Partnership countries // European Union. External Action. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/33248/eu-conference-aims-bolster-cybersecurity-and-e-governance-eastern-partnership-countries_en.
35. Корощупов В.О. Формування загальноєвропейського процесу оборонного планування: ключові аспекти // Шляхи миру та безпеки. 2018. No 2(55). 3. 104-131.
36. Fiott D., Bund J. EUISS Yearbook of European Security. YES 2018. Paris: European Union Institute for Security Studies. P. 158.
37. Nuclear Posture Review 2018. URL: <https://media.defense.gov/2018/Feb/02/2001872886/-1/-1/1/2018-NUCLEAR-POSTURE-REVIEW-FINAL-REPORT.PDF>.
38. PACOM: U.S. Should Renegotiate INF Missile Treaty to Better Compete with China. U.S. Naval Intelligence News. April 27, 2017. URL: <https://news.usni.org/2017/04/27/pacom-u-s-should-renegotiate-inf-treaty-that-limits-conventional-mid-range-missiles>.
39. Ковальов В., Коробушин В. На черзі – тактичну ядерну зброю? // Національна оборона. 2018. No. 3. URL: <http://www.nationaldefense.ru/includes/periodics/geopolitics/2011/0310/10165834/detail.shtml>.
40. Gompert D., Saunders P. The paradox of power. Sino-American strategic restraint in age of mutual vulnerability. Washington: NDU Press, 2011.
41. Мовчан А. П. Права людини та міжнародні відносини / А. П Мовчан; Відп. ред.: Кудрявцев В. Н.: Наука, 1982. - 145 с.
42. Research handbook on international human rights law / ed by S. Joseph, A. McBeth. – Cheltenham, UK ; Northampton, MA : Edward Elgar, 2010. – Pp. 1–35.
43. Зубарева А. Є. Міжнародно-правовий статус Комітету ООН з прав людини : дис. ... к.ю.н. : 12.00.11 / Зубарева Антоніна Євгенівна. – Одеса, 2015. – 211 арк. – с. 34.

44. Joseph S. The United Nations and human rights / S. Joseph, S. Kyriakakis // Панова Е. В. Международно-правовые основы деятельности комитета по правам человека : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Панова Екатерина Викторовна. – М., 2005 – 199 с. С. 38–41.
45. Rules of procedure of the Human Rights Committee of 11 January 2012 [Electronic source]. – Retrieved from: <http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G12/400/67/PDF/G1240067.pdf?OpenElement>.
46. Мартенс Ф. Ф. Сучасне міжнародне право цивілізованих народів. У 2-х т. - Т. 1 / Ф. Ф. Мартенс; Під ред.: Томсінов В. А.: Зерцало, 2008. - 368 с.
47. Донеллі Дж. Права людини у міжнародній політиці / Джек Донеллі ; пер. з англ. Т. Завалій. – Львів : Кальварія, 2004. – 280 с.
48. Гремза Н. Ю. Конвенційні комітети у галузі міжнародного захисту прав людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Гремза Микита Юрійович. - М., 2005. - 191 с., С. 79.
49. From Judgment to Justice : Implementing International and Regional Human Rights Decisions / Open Society Justice Initiative. – New York : Open Society Foundations, 2010. – 199 p.
50. Шейнін М. Практика Комітету ООН з прав людини (КПЛ) з розгляду індивідуальних скарг на порушення прав людини / М. Шейнін [Електронний ресурс] // Terra Legis: Проект Фонду Аметистова. – Режим доступу: http://www.terralegis.org/terra/lek/lek_26.html.
51. Acceptance of individual complaints procedures for Ukraine // United Nations Human Rights : Office of the High Commissioner for Human Rights – [Electronic source]. – Retrieved from:- http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=UKR&Lang=EN.
52. Конвенція про права інвалідів від 20 грудня 2006 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – No 17. – Ст. 3496.
53. Шемшученко Ю. С. Європейська комісія з прав людини / Ю. С. Шемшученко// Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : «Укр. Енцикл.», 1999. – Т. 2 : Д – Й. – С. 379.

54. McGoldrick D. The Practice and Procedure of the Human Rights Committee under the International Covenant on Civil and Political Rights : Volume 1 / D. McGoldrick. – Thesis presented to Nottingham University for the Degree of Doctor of Philosophy. – Nottingham, October 1988. – xxv, 425 p., p 74.
55. Egan S. Strengthening the United Nations Human Rights Treaty Body System / S. Egan // Human Rights Law Review. – 2013. – Vol. 13, Iss. 2. – Pp. 209– 244.
56. Glaser C. Rational Theory of International Politics. The Logic of Competition and Cooperation. Princeton University Press, 2010. 344 p.
57. Shlapak D., Orletsky D., et al. A question of balance: Political context and military aspects of the China- Taiwan dispute. Santa Monica, RAND Corporation. 2009.
58. Christensen T. The Meaning of the Nuclear Evolution: China’s Strategic Modernization and US-China Security Relations // Journal of Strategic Studies. 2012. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402390.2012.714710>.
59. Fravel M., Medeiros S. China's search for assured retaliation: The evolution of Chinese nuclear strategy and force structure // International Security. 2011. Vol. 35. No. 2. P. 48–87.
60. Nye J. The Future of U.S.-China Relations. March 10. 2015. URL: <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/the-future-of-us-china-relations>.
61. Конвенція про захист прав людини та основних свобод. Італія, Рим, 4 листопада 1950 [Електронний ресурс]. URL: <http://www.coe.ru/news/convention>.
62. Saalman L. China and the U.S. Nuclear Posture Review. Washington, D.C.: Carnegie Endowment, 2011. URL: http://carnegieendowment.org/files/china_posture_review.pdf.
63. Van Tol J. Et al. Air Sea Battle. A Point-of-Departure Operational Concept. Center for Strategic Budgetary Assessments. 2010. URL: <http://csbaonline.org/uploads/documents/2010.05.18-AirSea-Battle.pdf>.

64. Загальна декларація прав людини Прийнята резолюцією 217 А(III) Генеральної Ассамблеї ООН від 10.12. 1948 [Електронний ресурс]. URL: http://www.un.org/ua/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml Статут Ради Європи. 28.02.1996 [Електронний ресурс]. URL: <http://www.coe.ru/news/convention>.
65. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055. Підсумковий документ Віденської зустрічі 1986 року представників держав-учасниць Наради з питань безпеки і співробітництва в Європі, що відбулася на основі положень Підсумкового акта, які відносяться до подальших кроків після наради. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_113.
66. Документ Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄ. [Електронний ресурс]. – http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_082.
67. Документ Московської наради Конференції з людського виміру НБСЄ, підписаний в Москві 3 жовтня 1991. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_084.
68. Гаврилов В. В. Міжнародне право в епоху глобалізації: Деякі понятійні та змістовні характеристики // Московський журнал міжнародного права. 2002. № 3. С. 179-196.
69. Карташкін В. А. Права людини в міжнародному та внутрішньодержавному праві: Изд-во ІДіП РАН, 1995. Gompert D., et al. War with China. Thinking through the unthinkable. Santa Monica: RAND Corporation, 2016.
70. Tong Zhao. Nuclear Signaling and China's Perceptions about Nuclear Threat. URL: <http://posse.gatech.edu/sites/default/files/pubfiles/Nuclear%20Signaling%20and%20China's%20Perception%20about%20Nuclear%20Threat%20%20How%20China%20Handled%20Nuclear%20Threats%20in%20the%20Cold%20War.pdf>.

71. Kaufman A., Heartnett D. Managing Conflict: Examining Recent PLA Writings on Escalation Control. CAN. 2016. URL: https://www.cna.org/cna_files/pdf/DRM-2015-U-009963-Final3.pdf.
72. Dangerous Thresholds: Managing Escalation in the 21st century. Santa Monica: RAND Corporation. 2008. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2008/RAND_MG614.pdf.
73. Geist E. John A. How Might Artificial Intelligence Affect the Risk of Nuclear War? Santa Monica: RAND. 2018. URL: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE296.html>.
74. Heginbotham E. et al. The U.S.-China Military Scorecard: Forces, Geography, and the Evolving Balance of Power, 1996–2017. RAND Corporation. Santa Monica, CA. 2015. P. 295.
75. Kristensen H., Norris R. Worldwide Deployments of Nuclear Weapons // Bulletin of Atomic Scientists. 2017. No. 5(73). P. 289-297.
76. Сообщение для печати Специального представителя Действующего председателя ОБСЕ в Украине Хайди Грау после очередной встречи ТКГ 23 июня 2021 г., <https://www.osce.org/ru/chairmanship/490802> (7 VII 2021).
77. Луганщина: потреби, страхи, оцінки ситуації та надії на майбутнє <https://dif.org.ua/article/luganshchinapotrebnosti-strakhi-otsenki-situatsii-i-nadezhdy-na-budushche> (6 VII 2021).
78. Шляхи досягнення миру на Донбасі: суспільні настрої, очікування, перестороги – загальнонаціональне опитування <https://dif.org.ua/article/shlyakhi-dosyagnennya-miru-na-donbasi-suspilni-nastroi-ochikuvannya-perestorogi-zagalnonatsionalne-opituvannya> (28 VII 2021).
79. Christensen T. The Meaning of the Nuclear Evolution: China's Strategic Modernization and U.S.-China Security Relations. // Journal of Strategic Studies. 2012. Vol. 35. No. 4.

80. Російсько-український конфлікт: перспективи та параметри миротворчої місії ООН на Донбасі: матеріали для тристоронньої експертної зустрічі 14-17 серпня 2018 р., https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_Russian-Ukrainian_Conflict_ru_en.pdf (28 VII 2021).
81. Kulacki G. An excerpt from Yu Jin (ed.). 2004. [The science of Second Artillery operations]. Beijing: People's Liberation Army Press, 2014. P. 294-296. URL: <http://www.ucsus.org/sites/default/files/attach/2014/09/Kulacki-Translation%20of%20Coercion%20section%209-22-14.pdf>.
82. Congressional Record – House. Vol. 151. Pt.12. July 14 to July 22, 2005. P. 16670-16671. Harnley A., Sevastopulo D. Top Chinese General Warns US Over Attack // Financial Times. July 15, 2005. URL: <https://www.ft.com/content/28cfe55a-f4a7-11d9-9dd1-00000e2511c8>.
83. „Було б дивно проводити вибори”. Данилов назвав кількість паспортів РФ на Донбасі: <https://news.liga.net/politics/news/bylo-by-stranno-provodit-vybory-danilov-naz-val-kolichestvo-pasportov-rf-na-donbasse> (30 VII 2021).
84. На Донеччині може не залишитися українських громадян: https://www.ng.ua/cis/2021-07-06/5_8191_ukraine.html (30 VII 2021).
85. Українські військові повністю звільнили селище Золоте-4, але воно залишається в зоні поразки – місцева влада: <https://gordonua.com/news/war/ukrainskie-voennye-po-inostryu-osvobodili-poselok-zolotoe-4-no-on-ostaetsya-v-zone-porazheniya-mestnye-vlasti-253747.html> (30 VII 2021).
86. Strategist: В ООН необхідно провести срочные реформы, <https://regnum.ru/news/polit/2375955.html> (5 VIII 2021).
87. Миротворці в Донбасі: перспективи <https://regnum.ua/news/polit/2398997.html> (5 VIII 2021).
88. Україна: тисячі супротивників формули Штайнмаєра зібралися під вікнами Зеленського: <https://www.bbc.com/ua/news-49953210> (5 VIII 2021).

89. Gompert D., Saunders P. The Paradox of Power: Sino-American Strategic Restraint in an Age of Vulnerability. National Defense University, 2011. URL: <http://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/Books /paradox-of-power.pdf>.
90. Halloran R. Violent Crowds in Jakarta Protest the Visit by Tanaka // The New York Times. 16.01.1974. URL: <https://www.nytimes.com/1974/01/16/archives/violent-crowds-in-jakarta-protest-the-visit-by-tanaka- thousands.html> .
91. Treaty of Peace and Friendship between Japan and PRC. URL: <http://www.taiwandocuments.org/beijing.htm>.
92. Cabinet Decision on Development of Seamless Security Legislation to Ensure Japan's Survival and Protect its People. July 1, 2014. URL: http://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page23e_000273.html .
93. Щорічна доповідь за 2002 рік щодо діяльності ОБСЄ. Відень. 2003. ОБСЄ. 3. 2.
94. Klaas Van Walraven. Early warning and conflict prevention. Limitations and Possibilities. 1998. Kluwer Law International. P. 127.
95. Arie Bloed. The Challenges of Change. The Helsinki Summit of the OSCE and its Aftermath. 1994. Kluwer Academic Publishers. P. 30.
96. Ingo Peters. New Security Challenges: the adaptation of international institutions. 1996 Lit Verlag. St. Martin's Press, New Yourk. P. 98-99
97. Graeme P. Auton. Arms control and European security. 1989. Printed in the USA. P. 107-10
98. 2019 European election results // European parliament. 02.07.2019. URL: <https://election- results.eu/european-results/2019-2024/>
99. Merrills J.G. International dispute settlement. 1998. Cambridge University Press. P. 82.
100. Тренін Д. Росія та основні інститути безпеки в Європі: вступаючи у XXI століття – 2000. Центр Карнегі. С. 194.
101. Michael Bothe, Natalino Ronzitti, Allan Rosas. The OSCE in the maintenance of peace and security. 1997. Kluwer Law International. P. 514.

102. Beyme Klaus von. Right-Wing Extremism in Post-War Europe // West European Politics. 1988. V. 11. N 2. P. 1-18.
103. Résultats des élections législatives 2017 // Ministère de l'Intérieur. URL: [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Legislatives/elecresult__legislatives-2017/\(path\)/legislatives-2017/FE.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Legislatives/elecresult__legislatives-2017/(path)/legislatives-2017/FE.html).
104. Eatwell R., Wright A. Contemporary Political Ideologies. London, Continuum, 1999. 304 p.
105. Mudde C. Populist Radical Right Parties in Europe. Cambridge University Press. 2007. 404 p.
106. Stanley B. The thin ideology of populism // Journal of Political Ideologies. 2008. Vol. 13. Issue 1. P. 95-110.
107. Berggren L. Intellectual Fascism. Per Engdahl and the Formation of —New-Swedish Socialism // Fascism: Journal of Comparative Fascist Studies. 2014. Vol. 3. No2. P. 69-92.
108. Kitschelt H. (with the collaboration of A.J. McGann). The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis. Ann Arbor. MI: University of Michigan Press, 1997. P.332.
109. Mudde C. Populism in the Twenty-First Century: An Illiberal Democratic Response to Undemocratic Liberalism. URL: <https://www.sas.upenn.edu/andrea-mitchell-center/cas-mudde-populism-twenty-first-century> .
110. Mudde C. Europe's Populist Surge: A Long Time in the Making // Foreign affairs. November 2016. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2016-10-17/europe-s-populist-surge> .
111. Mudde C. What the stunning success of AfD means for Germany and Europe // The Guardian. 24.09.2017. URL: <https://amp.theguardian.com/commentisfree/2017/sep/24/germany-elections-afd-europe-immigration-merkel-radical-right> .

112. Parliamentary Elections 2019 // Ministry of Justice - Information and Result Service. 23.04.2019. URL: https://tulospalvelu.vaalit.fi/EKV-2019/en/tulos_kokomaa.html .

113. Politieke peiling: in surprice naar de finish // I&O Research, 08.03.2017. URL: <https://www.ioresearch.nl/actueel/politieke-peiling-in-surplace-naar-de-finish>.